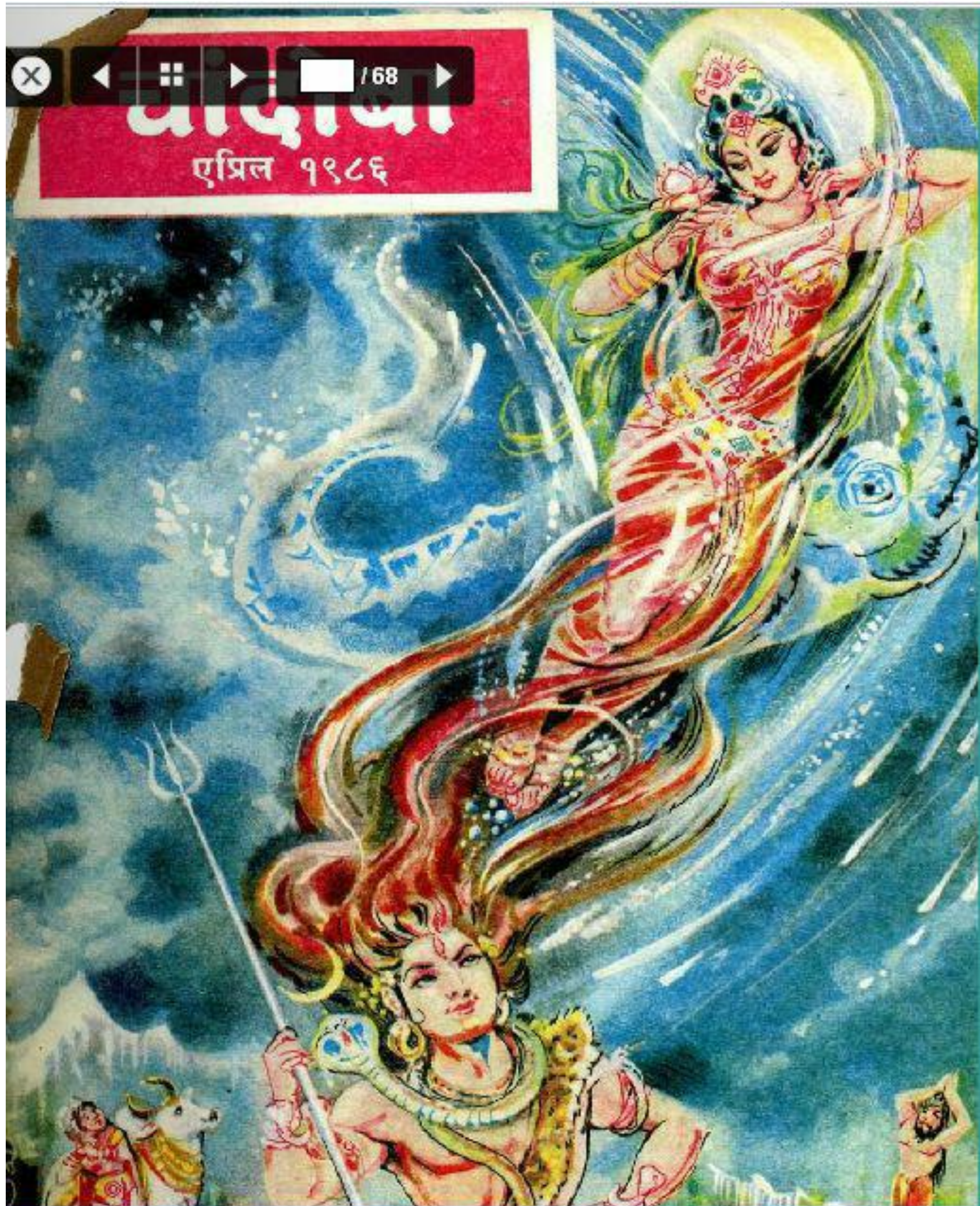

एप्रिल १९८६

चांदोबा

एप्रिल 1986

अनुक्रमणिका

एक प्रत : २-५०
वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबा

संस्थापक : 'चक्रपाणी'
संचालक : नागिरेड्डी

या महिन्याची वेताळाची गोष्ट 'नागकन्या' ही वसुंधरा यांनी लिहीलेली आहे. काहीजण सह-वासात असलेल्या लोकांपेक्षा प्रतिभाशाली असतात. अशी माणसे साधारणतः दानशील व विनयशील असतात. ह्याच्या अभावाने त्यांना अपमान सोसावा लागतो. ह्याचे स्पष्टीकरण आपल्याला "निजरूप" नावाच्या गोष्टीत वाचावयास मिळेल.

अमर वाणी

स्थान भ्रष्टा न शोभंते, दंता केशा स्तथा नखाः,
गजं चमर शार्दुली हित्वा यत्र गौरवम् ॥

[आपल्या ठिकाणापासून नाहिसे झाल्याने दांत केस व नखे ह्यांची शोभा नष्ट होते परंतु अशा प्रकारे आपल्या जागेतून नाहीसे झाले तरी हत्तीचे दांत हरणाचे केस व वाघांची नखे ह्यांचा नेहमी आदर केला जातो.]

वर्ष : ३५ | एप्रिल १९८६ | अंक : १०
एक प्रत : २-५० :: वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबातील नवलाई

दूरचे नक्षत्र मंडळ

अमेरिकेतील खगोलशास्त्रज्ञांनी पृथ्वीपासून १४.५ लाखकोटी प्रकाशवर्षा पलीकडल्या प्रकाश मंडळाचा शोध लावला आहे. बार्क्ली विश्व विद्यालयाचे प्रोफेसर बैरन स्पिनराडने ह्या गोष्टीचा उल्लेख करीत आपला विचार व्यक्त केला तो असा पृथ्वीपासून सर्वांत लांबचे नक्षत्र मंडळ हेच आहे.

दयाळू हत्ती

आंध्र प्रदेशातील चित्तूर जिल्ह्यातील एक शेतकरी आपल्या अकार उसाच्या शेतात पहारा देत होता. तेव्हां त्याने चुकीने उसाच्या शेतात चरत असलेल्या एका हत्तीला म्हैस समजून काठी मारली. तेव्हां सुडाने पेटलेल्या त्या हत्तीने शेतकऱ्याला सोंडेत धरून वर उचलले. परंतु त्या वृद्ध शेतकऱ्याने कळवळून हात जोडून हत्तीला नमस्कार केला व त्याला विनविले की, मला वाचव. त्यावर हत्तीने त्याच्यावर कृपा केली व त्याला हळूवार खाली उतरवले व तो निघून गेला.

संगीत प्रदर्शनातील नवी शोभा

श्रीरंगम्च्या देवळातील प्रांगणात संगीत प्रदर्शनांच्या कार्यक्रमात एक ऐतिहासीक नविन प्रतिमा स्थापन झाली आहे. सद्य स्थितीत नागै मुरलीधरन नावाच्या संगीत विद्वानाने २५ तास सतत व्हायोलिन संगीत ऐकवले. त्याच्या समोर राजारामने मृदंग वाजवला.

तुम्हांला माहीत आहे कां ?

१. उत्तर ध्रुवावर सर्वांत प्रथम कोण पोहोचले ?
२. दक्षिण ध्रुवावर सर्वांत प्रथम कोण पोहोचले ?
३. न्युझीलंडचा शोध कोणी लावला ?
४. सर्वांत प्रथम एकाच वेळी जगप्रवास पूर्ण करणारा इंग्रज नावाडी कोण होता ?
५. आफ्रिकेतील प्रवासात डेव्हीड लिविंगस्टनने कोणत्या धबधब्याचा शोध लावला ?

[उत्तरे पान ६५ वर पहावीत]

अनसूया

महर्षी अत्रीच्या पत्नीचे नाव अनसूया होते. ती अत्यंत पतिव्रता व सुंदर होती. तसेच सर्वांवर समान रूपाने प्रेम व वात्सल्य व लोभ करणारी एक माता म्हणून सुद्धा प्रसिद्ध होती.

अनसूयेच्या पातिव्रत्याचे व मातृत्वतुल्याचे दर्शन तिन्ही लोकांना घडावे ह्या हेतूने ब्रह्मा विष्णू व महेष ह्यांनी संकल्प केला. व ते तिघेंही ब्राह्मणांचा वेष धारण करून अत्रीऋषींच्या आश्रमात पोहोचले. अनसूयाने मोठ्या श्रद्धा भावनेंने त्यांचा आदर सत्कार करून त्यांना विचारले–" महानुभाव, मी आपल्या लोकांची कशा तऱ्हेने सेवा करावी.

" आम्ही तुझ्या आश्रमात थोडावेळ आराम करावा म्हणतो. आम्हांला तिघांना तू मांडी वर झोपवून दूध पाजवून अंगाई गीत म्हणावेस हिच आमची इच्छा आहे." तीघांनी म्हटले.

त्यांचे बोलणे ऐकून अनसूया मंद हास्य करीत म्हणाली–" बाळांनो, मी तुम्हांला हवे तसे करते." असे म्हणून तिने हात पुढे करून तिघांच्या अंगावर अक्षता टाकल्या दुसऱ्यां क्षणीं त्या तिघां ब्राह्मणांचे तिन तान्ह्यांबाळांच्यात रूपांतर झाले. ते पाहून अनसूयेने अत्यंत प्रेमाने त्यांना उचलून आपल्या मांडीवर घेतले मातृभावनेने त्यांना दूध पाजवले व अंगाई गीत म्हटले.

अनसूयेच्या महिमेंवर तिमूर्ती अत्यंत मुग्ध झाले. त्यानंतर त्या तिघांनी आपले स्वस्वरूप धारण केले व अनसूयेला वर मागण्यास सांगितले. तेव्हां अनसूयेने त्या तिघांनी आपल्या पोटी जन्म घ्यावा अशी मनोकामना केली. काही काळानंतर ब्रह्माच्या अंशाने सोम, विष्णूच्या अंशाने दत्तात्रेय आणि शिवाच्या अंशाने दुर्वास यांचा जन्म झाला.

वनवासाच्या वेळी राम सीता व लक्ष्मण यांना अत्रिऋषिनीं आत्रिम संदर्शन केले. त्यावेळी अनसूयेने सीतेला सती धर्मांचा उपदेश केला. व कधी न फाटणारे व कधीही न घाण होणारे असे वस्त्रआभुषणें भेट म्हणून दिली.

निजरूप

चतुरंगपुरचा राजा चंद्रहास ह्याची राजगुरू रुद्राक्षवर अति-श्रद्धा व भक्ति होती. ह्याचे एकच कारण होते की चंद्रहास जेव्हां आपल्या जातीय लोकांच्या सुड-भावनेच्या संकटात सापडला तेव्हां उचित सल्ला देऊन राजगुरूनेच त्यांना मदत केली होती.

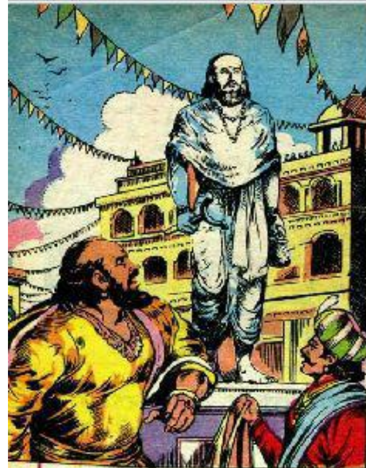
रुद्राक्ष स्वतःला विरागी मानत असे. परंतु त्याच्या मनात अहंकार ठासून भरलेला होता. तो भगवी रेशमी वस्त्रे परिधान करी गळ्यात रत्नहार व हातात सोन्याची कंगणे घालीत असे. म्हणूनच राजाकडे त्याचा प्रभाव चालत असे. त्यामुळे मंत्री व अन्य दरबारी अधिकारी ह्यांची टिंगल करून त्याचा अपमान करीत असत.

रुद्राक्षने एक दिवस राजा चंद्रहासला म्हटले–" महाराज, सर्व लोकांना माहीत आहे की, आपण माझ्या प्रती श्रद्धा भक्ति ठेवता. परंतु पुढच्या पिढीला हे माहीत असायला हवेनां ! त्या करीता तुम्ही माझा पुतळा करून मुख्य रस्त्याच्या चौकात उभा करून त्याची स्थापना करा.

चंद्रहासनें रुद्राक्षचे म्हणणें मान्य केले व आपला मंत्री मार्तंड ह्याला आपल्या राजगुरुचे बोलणे सांगून म्हटले–" ह्या कार्याकरीता आपण प्रथम सर्वात चांगल्या शिल्पकारांना बोलावून त्यांचा सल्ला घ्या. सर्वात कुशल आहे त्याच्याकडे ह्याचे काम सोपवा परंतु एक लक्षात ठेवा सर्वात मुख्य गोष्ट म्हणजे पुतळ्याची वाखाणणी सर्वांनी करावयाची आहे. हे काम त्याच्या येत्या वाढदिवसाच्या दिवशी पूर्ण व्हावयास हवे.

मंत्री मार्तंडनें दरबारी चित्रकाराकडून रुद्राक्षचे एक चित्र तयार करून घेतले.

कांता आगाशे

ह्यानंतर ते चित्र अवन्तीनगरचा सुविख्यात शिल्पकार मल्हण ह्याच्याकडे पाठवून दिले व त्याबरोबर एक मजकुर पाठविला.

त्या चिठ्ठीत मंत्र्यांने असे लिहीले होते "हे चित्र चतुरंगपुरचा राजा चंद्रहास ह्यांचा राजगुरू रुद्राक्ष ह्याचे आहे. जेवढे लवकर करता येईल तेवढा ह्याचा पुतळा तयार करून पाठवून द्या पुतळा तयार करीत असतांना एक गोष्ट ध्यानात ठेवा राजगुरु एक संन्यासी आहे.

रुद्राक्ष गुरुच्या जन्मदिवसा आधीच दोन दिवस मल्हण त्यांची प्रतिमा घेऊन चतुरंगपुरला येऊन पोहोचला. त्याने तो पुतळा आणून एका चौरस्त्यात मध्यभागी ठेवला.

तो समाचार मंत्र्याने राजाला दिला तेव्हां राजा अत्यंत प्रसन्न झाला व त्याने सांगितले की, त्यांनी स्वतः गुरुच्या जन्मदिवशी त्या प्रतिमेची प्रतिष्ठापना करावी.

म्हणून पुन्हां पुतळा मंगलवाद्याच्या सुरात वाजत गाजत मुख्य चौकात नेण्यात आला राजाने प्रतिमेच्या वरचे आच्छादिलेले वस्त्र बाजूला केले. तेव्हां रुद्राक्षाने त्याकडे निरखित पाहिले व संतापाने विचारले–"महाराजा ही काय माझी प्रतिकृती आहे कां? उजेडात पाहिले तरी सुद्धा ह्यात माझ्यां कोणत्याही रूपरेखा दिसून येत नाहीत."

राजा ते ऐकून शरमिंदा झाला व त्याने मंत्री मार्तंडच्याकडे पाहिले तेव्हां मंत्री मार्तंड विनयपूर्वक राजाला म्हणाला– "महाराज, हि प्रतिमा सुविख्यात शिल्पी मल्हणने तयार केली आहे. त्यांनी अद्भुत अशा असंख्य दगडी मुर्ती तयार केल्या आहेत. आणि त्याची तुलना करणे अद्याप कोणाला ही शक्य झाले नाही? त्याकारणाने त्याच्यामध्यें अहंकार निर्माण झाला असावा. त्यामुळे ह्या पुतळ्यामध्ये काही कमतरता झाली असेल तेव्हां शिल्पकाराला त्याच्या पुतळ्याकडे जातीने लक्ष घालण्याची आवश्यकता आहे." असे म्हणून मंत्र्याने मुर्तीकार मल्हण ह्याला बोलावणे पाठवले.

मुर्तीकार मल्हण राजासमोर उपस्थित झाला. तेव्हां राजाने त्याला विचारले– "मल्हण, तू विख्यात मूर्तीकार असलास तरी माझ्या गुरूंची प्रतिमा करण्यात अयशस्वी झालास ते स्वतः सांगतात की माझ्या व ह्या प्रतिमेत काही साम्य नाही."

मल्हणने विस्मयाने मंत्र्याकडे पाहिले व राजाला निवेदन केले–"महाराज मंत्र्याने दिलेल्या चित्रानुसार ते पाहूनच मी पुतळा तयार करावयास सुरवात केली. परंतु त्या चित्राबरोबर जी चिठ्ठी पाठवून मला आदेश दिला गेला त्यानुसार मला समजले की गुरुदेव पूर्णपणे संन्यासी आहेत.

"हो तर, ती गोष्ट खरी आहे!" मंत्री मार्तंडने म्हटले.

त्यावर मल्हणने राजगुरूला निरखून पाहात म्हटले–"सर्वस्वाचा त्याग करणारे महापुरुष कसे असतात हे मला ठाऊक आहे. संन्यासी कसे असतात मला चांगले माहीत आहे. त्यामुळे मी पुतळ्याच्या चेहऱ्यावरचे भाव शांत, शुभ्र वस्त्र प्रावरणात साधेपणा, गळ्यात रुद्राक्षमाळा, हातात दण्ड व कमंडलू असे असणेच आवश्यक मानले व त्यांची प्रतिमा तयार केली ह्या कामाकरीता मी आपली क्षमा मागतो. तसेच लवकरात लवकर मंत्र्याच्या

द्वारे एक पाठवलेल्या चित्राच्या आधाराने मी आणखी एक प्रतिमा तयार करवून देऊ शकतो.

"तसे करा, परंतु ह्या गोष्टीला विलंब होता कामा नये. काम लवकर झाले पाहिजे" राजाने आज्ञा केली.

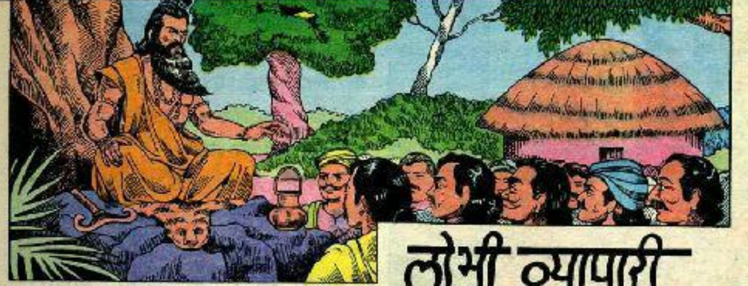
ह्यानंतर मल्हण राजाला प्रणाम करून तेथून जाऊ लागला. तेवढयात राजगुरूने त्याला अडवत म्हटले–"ऐका, त्या मुर्ती मध्ये कोणत्याही तऱ्हेचे परिवर्तन करणे आवश्यक नाही, त्याच बरोबर राज्याच्या मध्यवर्ती ठिकाणी त्याची स्थापना करण्याचीही काही जरुरी नाही."

ते ऐकताच सर्वांना आश्चर्य वाटू लागले तेव्हढ्यात राजगुरु म्हणाले–"चंद्रहास, मी अलौकीक गोष्टींच्या विषयी थोडे ज्ञान संपादन केले आहे. तरी सुद्धा लौकिक गोष्टी मध्ये तोंड घालून लोकांना खरोखरी त्रास दिला आहे. त्यामुळे माझे खरेरूप समोर उघड झाले आहे. ह्या गोष्टीवरून तुम्हां लोकोपैकी कित्येक लोकांनी जाणले असेल की मी म्हणतो त्या गोष्टीत काही खरे पणा आहे हो ना!

ह्या प्रश्नाचे उत्तर कोणी देऊ शकले नाही. परंतु रुद्राक्ष मंदहास्य करीत म्हणाले–"मंत्री मार्तंडने शिल्पकार मल्हणने माझे खरे असणारे रूप प्रत्यक्ष करून माझ्यावर अत्यंत उपकार केले आहेत. असा चांगला कर्ता मंत्री व राजकर्मचारी असल्यावर माझी राज्याला अजिबात आवश्यकता नाही. माझे खरे रूप जर समोर येण्यापूर्वी जर ते नाहीसे करावयाचे झाले तर मला देवाचे ध्यान करण्यातच आपले मन गुंतवले पाहीजे. ह्या सारखे महत्वपूर्ण काम दुसरे कोणतेच नाही. त्यामुळे माझ्या तिर्थयात्रेचा प्रबंध करावा.

मी माझे मन इशंचिंतनात घालवावे म्हणतो. दुसऱ्या दिवशी रूद्राक्ष राज्य सोडून तिर्थाटनाला निघून गेला.

लोभी व्यापारी

कोण्या एका गावांत फळाफुलांची एक खूप सुंदर बाग होती. त्या बागेत एक साधू पर्णकुटी बांधून रहात होता. साधू पाठशाळा चालवित असे. त्यात अनेक शिष्य शिक्षण घेत होते. परंतु. त्यातील अधिक शिष्य आध्यात्मिक गोष्टीवर न लक्ष देता लौकिक गोष्टींवर अभिरुची ठेवत असत. तरीही साधू त्यांचा सर्वांचा आदर करून त्यांना सुख पूर्वक व शांतीने जिवन जगण्याकरीता योग्य तो सल्ला देई.

साधूंच्या शिष्यांपैकी एकजण व्यापारी होता. तो एक नंबरचा लोभी व कंजूस होता. त्याने लाखो रुपये कमावले परंतु स्वतःचा एक पैसा जर जास्त खर्च झाला तर तो आपले एकवेळचे खाणें बंद करीत असे. त्याने त्याच्या आयुष्यात अद्याप पर्यंत कोणा-मित्राला कधी जेवायला बोलावलं नाही. की कधी धार्मिक कार्याकरीता पैसा वर्गणी म्हणून दिला नाही.

तो व्यापारी शिष्य नेहमी चिंतामग्न व मनस्क रहात असे. ते पाहून साधू त्याला सारखा विचारी–"तू कधी प्रसन्न दिसत नाहीस. तुला मी कधी हसतांना सुद्धा पाहिलं नाही ह्याचे शेवट काय कारण आहे?"

हा प्रश्न ऐकून तर व्यापारी जास्तच चिंतामग्न चेहरा करीत म्हणे–"गुरुदेव, खरे प्रसन्न व्हायला काय नविन गोष्ट घडावयास पाहीजे आहे? हे सारे जग दुष्टांनी भरलेले आहे. मी जितके श्रम करतो. तितके योग्य फळ मला मिळत नाही."

साधूने त्याला अनेकदा समजावण्याचा प्रयत्न केला–"तू तर अनावश्यक कोणत्या-तरी भीतो व आशंकानी ग्रासून शिकार होऊन कुढत जात आहेस. ह्या संसारात

कित्येक लोक गरीब आहेत तरी ते आपापल्या परिस्थितीनुसार संतुष्ट राहून आपले आयुष्य घालवित आहेत. तू सुद्धा तुझा व्यवहार बदलू शकतोस व आयुष्य आनंदाने घालवू शकतोस." तरी व्यापाऱ्याच्या मनात काहीही बदल झाला नाही.

थोडे दिवस उलटले. त्यात साधू आजारी पडला. त्याने आपल्या साऱ्या शिष्यांना एकत्र बोलावून घेतले व म्हटले– "मी लवकरच देहत्याग करणार आहे. माझे आशिर्वाद तुम्हांला सर्वांना आहेत की, तुम्ही सुखाने व शांतीने रहा. तुम्ही देवावर पूर्ण विश्वास ठेवा. त्यामुळे तुम्हांला सुखशांती लाभेल. परंतु शेवटच्या क्षणी तुम्हीं मी सांगिन त्या सल्ल्यानुसार वागा. तर तेव्हां तुम्ही एकेकांने माझ्या खोलीत या !" गुरुदेव आजारी पडल्यामुळे सारे शिष्य दु:खी झाले.

थोड्या वेळाने एक एकजण साधूला जाऊन भेटून व त्याच्याकडून आशिवाद घेऊन प्रार्थना करुन बाहेर आले.

सरते शेवटी तो लोभी व्यापारी साधूला भेटायला गेला व म्हणाला–"गुरुदेव, आपण प्रथम मला वचन द्या. की मी जी गोष्ट तुमच्याकडे मागेन ती तुम्ही मला द्याल."

साधू त्याचवेळी शांतचित्ताने नेहमी करता आपले डोळे मिटण्याच्या घाईत होता. त्यामुळे व्यापाऱ्याला घाईने पाठविण्याच्या उद्देशाने त्याने त्याच्या प्रश्नाचे समाधान कारक उत्तर न देता स्विकृति सुचक मान हलविली.

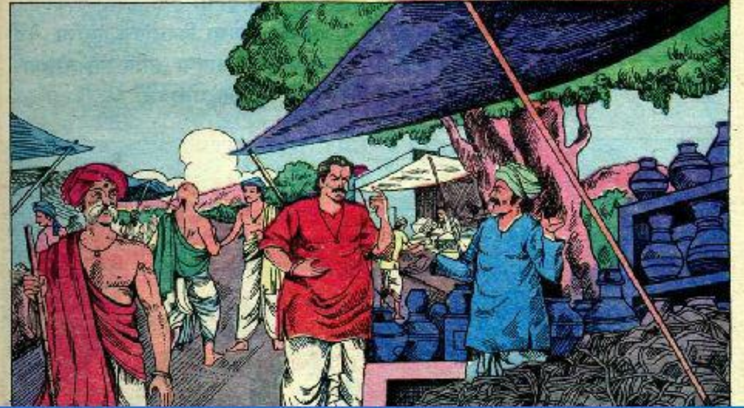
त्यावर तो लोभी व्यापारी म्हणाला– "साधू महाराज, आपल्या जुन्या शिष्यांपैकी एकाने मला सांगितले आहे की, आपण काही अद्भूत् शक्ति जाणता ! असे पण ऐकले की आपण लोखंडाचे सोन करता. कृपा करून ती शक्ति आपण मला द्या."

व्यापाऱ्याची हि कामना ऐकताच मरणाची घटका मोजणारे साधू आश्चर्यचकित होत म्हणाले–" अरेरे, तुला वाटते की, मी अशा काही शक्ति बाळगीत आहे. पण एक गोष्ट लक्षात ठेव तू जर का अशा शक्ति मिळविल्यास तर अधिक चिंता व दयनिय अवस्थेचा शिकार होशील. त्यामुळे तू तुझ्या दुसऱ्या कोणत्याही इच्छा सांग. त्याने खरोखरी तुझे कल्याण होईल."

"तसे काही नाही गुरुदेव ! ह्याचे जर कां रहस्य मला समजले तर माझ्या सारखा सुखी माणूस जगात दुसरा कोणी असणार नाही. जास्त सोने असणे म्हणजे सर्वात जास्त सुखी असतो माणूस !" हावरट व्यापारी साहसाने म्हणाला.

साधूने मनाशी विचार केला की त्या लोभी व्यापाऱ्याला नीतिचे उपदेश देऊन काही उपयोग होणार नाही. तेव्हां ताबडतोब त्याला घालवून देण्याच्या हेतूने त्याने एक मंत्र त्याला सांगितला व म्हटले–" ऐक तू कोणतेही लोखंडका असेंना त्यावर मंत्र फुंकून टाकलास की ती वस्तू सोन्यांची होईल.

ह्यानंतर क्षणभरातच साधूचे देहावसान झाले. त्यांच्या सर्व शिष्यांमधे फक्त लोभी व्यापारीच थोडा प्रसन्न दिसला. ते पाहून इतर शिष्यांना वाटले की, साधू महाराजानीं त्याला एकट्यालाच देवाच्या सानिध्यात जाण्याचा मार्ग सांगितला असावा. आपल्याला असे सौभाग्य कधी प्राप्त होणारच नाही. त्याच्यावरच साधूंची मर्जी बसण्यापाठीमागे काहीतरी खास उद्देश असावा.

एका आठवड्यानंतर त्या लोभी व्यापाऱ्यांने बाजारात जाऊन जुन्या लोखंडाची किमत विचारली. त्या व्यापाऱ्याने जी किमत सांगितली ती लोभी व्यापाऱ्याला थोडी जास्तच वाटली. त्याने विचार केला की, कींमत थोडी कमी होईपर्यंत वाट पाहीलेली चांगलीं.

ह्यानंतर तो दर आठवड्याच्या बाजाराला जाऊन किमत विचारू लागला. परंतु त्या लोखंडाच्या भावात काही फेरबदल होत नव्हता. त्यामुळे त्याने विचार केला की, नाहीतरी ह्या कचरा लोखंडाचे सोनेंच व्हायचे आहे. मग थोडे पैसे जास्त दिले तरीं काय नुकसान होणार नाही तरी सुद्धा ह्या व्यापाऱ्याला फुकटचा नफा कशाला करून द्यायचा थोडे आणखीं थांबून पाहू या.

अशा प्रकारे दोन वर्षे उलटली व काही कारणास्तव लोखंडाचा भाव भराभर उतरला. तेव्हां लोभी व्यापाराने गाड्याभरभरून जुने लोखंड खरेदी केले व ते घरी आणले. कारण आता ते सोने बनणार होते नां! त्यामुळे त्याने घराचीं डागडुजी करण्याकरीता सुरवात केली. कारण सोने सुरक्षीत राहीले पाहिजे मग त्याकरीता त्याने अनेक गवंडी मेस्त्री कामाला लावले वाळू, वींटा चुन्याकरीता खूप खर्च केला. मजुरांच्या रोजच्या खाण्यापिण्यात खूप खर्च झाला. शेवटी सर्व लोखंड घरांत बंद झाले.

एक दिवस व्यापाऱ्याने रात्री त्या जुन्या लोखंडामध्ये बसून तो मंत्र म्हणण्यास सुरवात केली. परंतु त्याला काहीं केल्या तो मंत्र आठवेनां. तो निराश होऊन स्वतःचे डोके बडवू लागला व मंत्र आठवण्याचा प्रयत्न करू लागला. परंतु काही उपयोग झाला नाही. त्यां लोभी व्यापाऱ्याने एक मोठी चुक केली होती की, मागची दोन वर्षे लोखंडाचे भाव कमीजास्त होण्याच्या विचारांत तो मंत्र लक्षात ठेवण्यास साफ विसरून गेला होता.

त्यामुळे थोड्या दिवसांतच त्याला वेड लागले व सारे आयुष्य त्याने त्या लोखंडावर लक्ष ठेवण्यात घालवले.

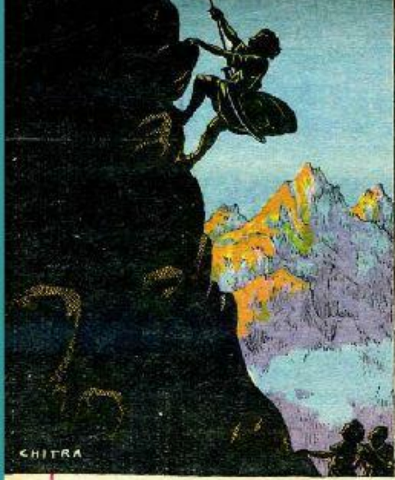
कांशाचा किल्ला

[१६]

[कांशाच्या किल्ल्यापर्यंत पोहोचण्यासाठी रुद्रपुरच्या राजा शिवसिंहने चंद्रवर्माला अनेक मदती देऊ केल्या. चंद्रवर्मा राज्यातील चार अधिकारी व काही सैनिक बरोबर घेऊन निघाला. वाटेत त्यांना एक मोडकळीस आलेले नगर दिसले. तेथे त्यांना एक शिलालेख पहावयास मिळाला. त्याच्या आधारावरून चंद्रवर्माला समजले की, ते नगर करवीरपुर आहे. ...पुढे वाचा]

करवीरपुर नगरातून त्या खांचखळग्याच्या रस्त्याने ते पश्चिमेकडे बरेच दूर चालून गेले व अचानक त्यांना समोर उंचउंच डोंगर दिसू लागले. आता ते डोंगर पार करून जाणें म्हणजे एक अत्यंत बिकट काम त्यांच्यावर येऊन पडले. सर्व डोंगर पर्वत उजाड तुटके ओसा वाटत होते. खाद्यपदार्थ लादलेल्या खेचरांना पर्वत पार करून नेणें म्हणजे अशक्यच होते. आता काय करावे बरे? तो विचार करू लागला.

"आता आपल्या पुढे एकच एक उपाय आहे कीं आपल्याला पाठीवरून व खांद्यावरून जेवढ्या खाण्याच्या चिज वस्तू वाहून नेता येतील तेवढ्याच आपण पर्वतावर चढून घेऊन जाऊ. हि खेचरे व बाकी इतर सामान ह्या जंगलात सोडून देऊ." चंद्रवर्माने सुचविले.

तेव्हां राजा शिवसिंहाचे अधिकारी म्हणाले–"पर्वताच्या पलीकडें काय आहे हे आपणास माहीत सुद्धा नाही. एखादे वेळेस तिथें आपल्याला खाणे सुद्धा मिळाले नाही तर प्राणाला मुकण्या शिवाय गत्यंतर नाही. आणि खेचरे व सामान इथेंच जंगलात सोडून द्यावयाचे."

"ह्या पर्वतावर चढायला कोठे वाटही दिसत नाहीं म्हणजे आपल्याला दोरीच्या सहाय्यानी वर जाणें भाग आहे मग तेथें खेचरे कशी काय वर ओढून घ्यायची ? त्यामुळे थोडे फार सामान व खेचरे इथेंच सोडणे भाग आहे." चंद्रवर्माने त्यांना समजावत सांगितले.

चंद्रवर्माच्या म्हणण्याला चार अधिकारी सोडलें तर बाकी सर्वांनी दुजोरा दिला. ह्यानंतर खेंचरांवर लादलेलें सामान खाली उतरवण्यात आले व प्रत्येकानें आपल्या शक्तिनुसार खाण्याचे सामान एकेका थैल्यात घालून घेतले. कोणी खांद्यावर तर कोणी डोक्यावर घेऊन तो पर्वत चढण्यास सुरवात केली. सूर्योदयापूर्वी त्यांनी पर्वतावर चढण्यास सुरवात केली. दुपारपर्यंत ते सर्व डोंगरावरच्या माथ्यावर एका समतल भागात येऊन पोहोचले. तेथे त्यांनी स्वयंपाक तयार करून खाऊन घेतला व थोडा आराम करून पुन्हां डोंगर चढण्यास सुरवात केली. सूर्यास्ताच्या सुमारास ते एका डोंगराच्या शिखरावर येऊन पोहोचले.

सर्वांत प्रथम चंद्रवर्मा व देवल डोंगराच्या माथ्यावर चढून गेले. तेथून त्यांनी जे दृश्य पाहिले ते पाहून त्यांचा आनंद गगनात मावेनासा झाला. डोंगराच्या पायथ्याशी त्यांना एक महानगर दिसत होते. त्या नगरांच्या किल्ल्यातील उंच उंच मनोऱ्यांवर सूर्याची किरणें पडून ती चमकत होती. नगरातील इतर डोंगरामधून फुलाफळांची झाडे लगडलेली होती. लांब लांब वर हिरवीगार शेते पसरलेली होती.

"हे नगर कोणत्या राजाचे आहे ? ह्या नगराचे नांव काय असावे बरे ?" असा

मनोमन विचार करीत चंद्रवर्मा आश्चर्यचकीत झाला. तितक्यात एक अधिकारी त्याच्यापाशी येऊन पोहोचला व डोंगराच्या तळाशी दिसत असलेले महानगर पाहून आनंदाने जोरजोरात ओरडून नाचू लागला. "हे तर शिवपुर आहे, शिवपुर आहे !"

"हे बघ, तू खात्रीपूर्वक सांगू शकतोस हेच शिवपुर आहे. तू कधी पूर्वी ह्या नगरात गेला होतास कां ?" चंद्रवर्माने त्याला विचारले.

"सरकार, मीं काहीं दिवसांपूर्वी एक महिनाभर ह्या नगरात राहिलो होतो. हे नगर रुद्रपुर राज्याच्या पश्चिम सीमेकडे वसलेले आहे. ह्याच्यापुढे खूप दूरपर्यंत वाळवंट पसरलेले आहे. ह्या नगरचा प्रतिनिधी विरमल्लाला सुद्धा मी ओळखतो." त्या अधिकाऱ्यांने चंद्रवर्माला म्हटले.

"म्हणजे ह्याचा अर्थ तुला रुद्रपुरापासून ह्या नगरात येण्याचा मार्ग पूर्वीच चांगला माहीत होता. मग ही गोष्ट तू मला पूर्वीच कां सांगितली नाहीस ?" चंद्रवर्माने आपली शंका व्यक्त करीत विचारले.

ते ऐकताच तो अधिकारी घाबरला व स्वतःला सावरीत म्हणाला–"सरकार, मी मागच्या वेळी ह्या मार्गाने आलो नाही. राजधानी रुद्रपुरपासून शिवपुरला जाण्याकरीता दुसरा सुद्धा एक मार्ग आहे परंतु तो आत्ता माझ्या लक्षात नाही !"

चंद्रवर्मा त्याच्या जवळ त्या संबंधात काही बोलत होता. तितक्यात डोंगराच्या पायथ्यामधून एक रणभेरवीचा कर्कश आवाज ऐकू आला. त्यानंतर दुसऱ्याक्षणी नगरातील किल्ल्याच्या एका तटावरील नगाऱ्यांचा भयंकर आवाज सर्वत्र घुमदुमू लागला. त्याच क्षणी किल्ल्याच्या तटावर अनेक सशस्त्र सैनिक धनुष्य भाले घेऊन येऊन ओळीने उभे राहिले.

चंद्रवर्माला तो प्रकार पाहून आश्चर्या बरोबर कुतुहल वाटू लागले ते बहुदा आपल्याला पाहून शत्रू सैनिक समजले

असावेत. त्याने असा विचार केला की, त्यांनी बाणाचा नेम आपल्यावर करण्या आधी आपण त्यांचे मित्र आहोत हे दर्शविणें योग्य होईल. त्यामुळे त्यानी एक पांढरे स्वच्छ फडके आपल्या तलवारीच्या टोकाला बांधले व ते त्यांना दिसेल असे हवेत फडकवले.

किल्ल्याच्या तटावरील सैनिक क्षणभर डोंगरामाथ्याकडे टक लावून पाहत राहिले. तितक्यात एक अजस्त्र माणूस एका माणसाला ढकलीत पुढे घेऊन आला व धनुष्याला बाण लावून त्याने चंद्रवर्मा उभा होता तिकडे सोडला. सूंसू करीत तो बाण चंद्रवर्मा-पासून थोड्या दूर येऊन पडला त्या बाणाला कागदाचा एक तुकडा बांधलेला होता.

चंद्रवर्माने मोठ्या उत्सुकतेने तो बाण आपल्या हातात उचलून घेतला व त्या बाणाला बांधलेला कागद उलगडून वाचला. ते पत्र शिवपुरच्या किल्ल्याच्या तटावरील सैनिकांच्या मुख्य नायकांचे होते. त्याने त्या पत्रात विचारणा केली होती की–"तुम्ही कोण आहात? कुठंचे रहाणारे? आणि कोणत्या कामाकरीता इथे आलां आहात?" आणि ह्याचे उत्तर तावडतोब मिळाले नाही तर सर्वांना आम्ही शत्रू समजून ठार करू.

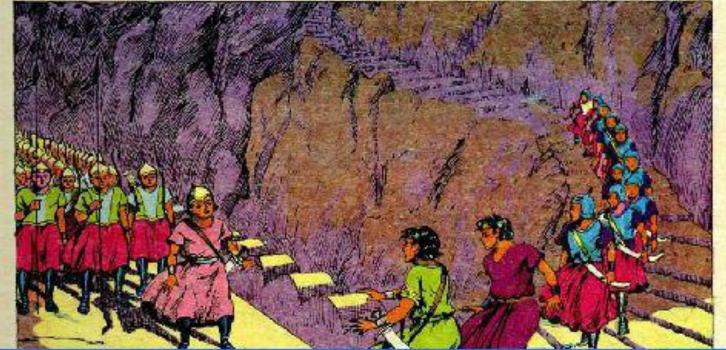
त्यावर चंद्रवर्माने रुद्रपुरच्या राजा शिव-सिंहा कडून आणलेले आज्ञापत्र त्या बाणाला बांधून तो बाण असा सोडला कीं, तो बरोबर त्या किल्ल्याच्या तटावर जाऊन पडला. थोड्यावेळात आनंद व जल्लोषांत सर्व सैनिक नाचू लागले व त्यांनी असा आनंदव्यक्त केला की, ते सर्व आमच्या स्वागतास तत्पर आहेत!"

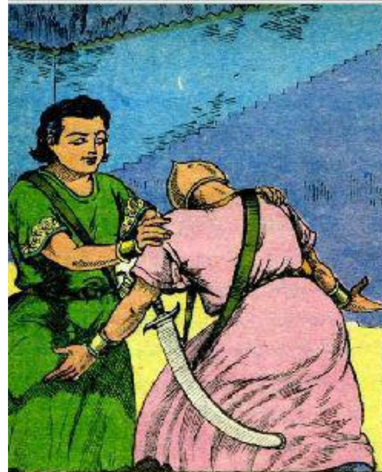
डोंगरांवरून नगरात प्रवेश करण्याकरीता तयार केलेल्या दगडांच्या पायऱ्या उतरून चंद्रवर्मा व त्यांचे साथीदार थोड्यावेळात किल्ल्याच्या जवळच्या खंदकापाशी येऊन पोहोचले. चंद्रवर्मा त्यांच्या नायकाला पहाताच आनंदाने आश्चर्यचकीत होऊन नाचू लागला. ह्याचे मुख्य कारण म्हणजे सैनिकांच्या सर्वांत पुढे सेनापतीच्या पोशाखात सुबाहु उभा होता.

सुबाहुने आपले युवराज चंद्रवर्माला तावडतोब ओळखले. दुसऱ्याक्षणी त्याने सांकेतीक नजरेने त्याला हात हलकून संकेत केला. ह्यांचा अर्थ होता की, आपल्यादोघांची ओळख इतरांना समजू नये. चंद्रवर्माला ती सांकेतिक भाषा समजली. तो सुबाहुच्या जवळ जात सादर प्रणाम करीत म्हणाला– "आपण शिवपुरचे सेनापती आहात कां? मीं राजप्रतिनिधी वीरमल्लची भेट घेऊ इच्छितो. त्यांच्या बरोबर काही खास गोष्टीवर बोलणी करावयाची आहेत.

"मग ह्यात काय मोठेंस! कोणते आहे असे काम? प्रथम आपण सर्वजण थोडा आराम व खाऊन पिऊन घ्या. मग मी आंपली भेट घडवून आणतो!" असे म्हणत सुबाहुने आपल्या साथीदारांच्या हाती चंद्रवर्माच्या साथीदारांना सोपविले.

सैनिक व चंद्रवर्माचे साथीदार जेव्हां किल्ल्याच्या आत निघून गेले. तेव्हां सुबाहूने मोठ्या भक्तिभावनेने हात जोडून चंद्रवर्माला नमस्कार केला व म्हणाला– "महाराज, मी अत्यंत भाग्यवान आहे. मला स्वप्नातही वाटत नव्हते की, ह्या जन्मीत आपले पुन्हां दर्शन घडेल. चला घरी गेल्यावर सर्व हकीगत सविस्तर सांगतो." असे म्हणत सुबाहु किल्ल्याच्या आत पुढे होऊन निघाला.

चंद्रवर्माने सुबाहुच्या घरी जाताच सर्व गोष्टींची माहीती करून घेतली. कित्येक वर्षापूर्वी सर्पकेतूंच्या सैनिकांच्या हातून प्राण वाचवून चंद्रवर्मा बरोबर सुबाहुने नदीत उडी टाकली होती. परंतु संयोगाने तो एका डोंगराच्या पहाडी प्रदेशात वहात जाऊन लागला.

त्यानंतर त्याची त्या पहाडात धीरमल्ल नावाच्या एका व्यक्तिची भेट झाली. धीरमल्ल सुद्धा सर्पकेतूच्या बरोबर लढून शेवटी पराभुत झाला होता आणि आपल्या बोटावर मोजण्या एवढ्या सैनिकांनिशी तो पळून ह्या पहाडात जाऊन लपला होता. ह्या गोष्टी नंतर काही दिवसांनी ते सर्व रुद्रपुरचा राजा शिवसिंह ह्याच्या दरबारात नोकरीला लागले व नंतर त्यांच्या आज्ञेने ते शिवपुरला आले.

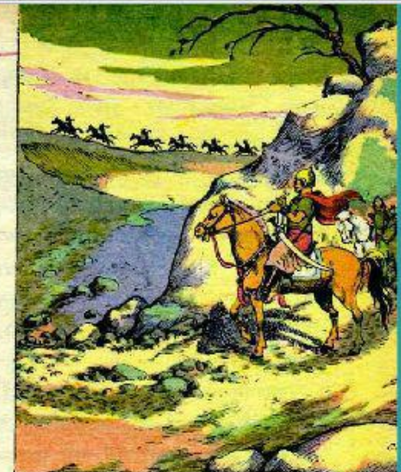
शिवसिंहच्या दरबारात आश्रय मिळाल्या बरोबर धीरमल्लने आपले नाव बदलून वीरमल्ल केले. त्याचा हेतू चुकून सुद्धा आपला नाव पत्ता सर्पकेतूला लागू नये. अशा कारणाने त्याने आपले नांव बदलून आपली ओळख करून दिली होती.

चंद्रवर्माने सुद्धा सुबाहू बरोबर नदीत उडी मारली होती. त्याने सुद्धा सर्व घडलेल्या घटना सविस्तर सुबाहुला सांगितल्या. व तेथे येण्याचे कारण सुबाहुला सांगितले. चंद्रवर्माच्या तोंडी कांशाच्या किल्ल्याचे नांव ऐकताच क्षणभर तो आश्चर्यचकित झाला.

"महाराज, आता खरेच असे वाटते आहे की, आता आपले सारे कष्ट जादूसारखे दूर होणार व आपले भविष्य उज्वल होणार खरी गोष्ट तर अशी आहे की, ह्या क्षणी धीरमल्ल नगरात नाही हि गोष्ट आम्ही गुप्त ठेवली आहे. आम्हांला आत्ताच सुगावा लागला आहे की सर्पकेतू आपल्या सैन्यासह कांशाच्या किल्ल्याकडे जात आहे. त्याचे सैन्य किती आहे हे अजमावण्याच्या उद्द्शाने व त्यांचा वाटेतच कांटा काढण्याच्या हेतूनें धीरमल्ल गुप्तरूपाने थोड्या सैन्यानिशीं दोन दिवसापूर्वीच नगरातून बाहेर पडला आहे." सुबाहुने खरी गोष्ट सांगितली.

सर्पकेतुचे नाव काढताच चंद्रवर्माला अत्यंत संताप आला तो रागारागातच त्याच्याकडे पाहू लागला हे पाहून सुबाहुने त्याला समजावत म्हटले–"महाराज, ह्या क्षणी सर्पकेतू फक्त वीरपुरचेच नाही तर साऱ्या महिष्मती नगराचे चक्रवर्ती आहेत.

यशोवर्धन चक्रवर्ती राजाचे देहावसान झाले आहे. त्यांचा जेष्ट पुत्र तपोवर्धन विरागी बनून जंगलात तपश्चर्या करण्याकरीता निघून गेले आहेत. ह्यानंतर गुणवर्धनला सर्पकेतुने मदतीचे आमिष दाखवून आपल्या स्वार्थ सिद्धि करीता त्यांचा वध

केला व महिष्मती राज्यात स्वतःचा राज्याभिषेक करवून घेतला.

"अरेरे! एवढे मोठे राज्य हस्तगत करून सुद्धा संपत्तीची त्याची हाव सुटली नाही वाटते आणि पुन्हां सैन्य घेऊन कांशाच्या किल्ल्यातील खजिनां लुटायला धावला." चंद्रवर्मा कठोर आवाजात म्हणाला.

"सर्पकेतुच्या ह्या हल्लया पाठीमाग फक्त त्याला संपत्ती लुटण्याची हांव नाही तर राज्य काबीज करून ते. मिळविण्याचा सुद्धा एकतर्फी प्रयत्न आहे. काही कां असेना! त्याने शिवपुरवर अचानक हल्ला केला नाही ही आपल्या नशिबाचीच गोष्ट म्हणावयाची गुप्तहेरांकडून आम्हाला

आधींच समजले आहे की तो कोणत्या मार्गाने कांशाच्या किल्ल्याकडे जाणार आहे." सुबाहु त्याला म्हणाला.

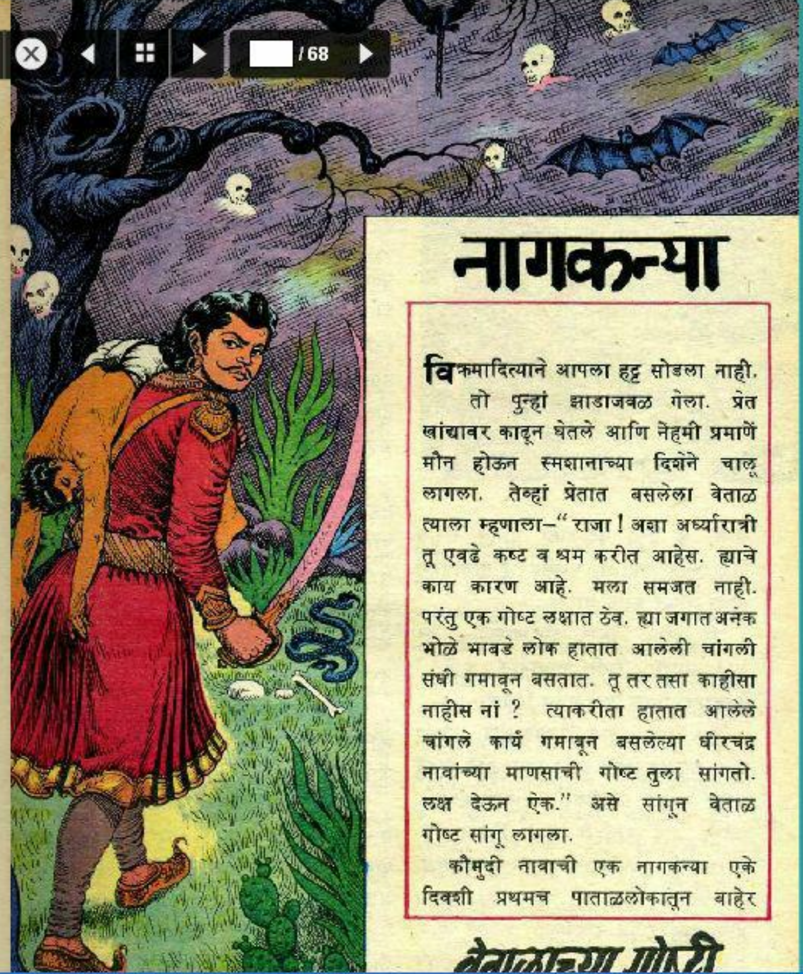
चंद्रवर्मा आणि सुबाहु ह्यांचा असा वार्तालाप चाललेला असतानांच दुताने प्रवेश केला व एक लखोटा त्यांच्या हाती दिला. ते पत्र वाचताच सुबाहुचा चेहरा पांढरा फटक पडला. ते वाचुन झाल्यावर सुबाहुने तो कागद चंद्रवर्माच्या हातात दिला.

चंद्रवर्माने ते पत्र उत्सुकतेने वाचले. ते सेनापती धीरमल्लने सुबाहुच्या नावे लिहीलेले होते. त्याचा अर्थ असा होता– धीरमल्लने आपल्या मोजक्या सैन्यांनिशी शिवपुरच्या उत्तरेकडच्या असलेल्या वाळ-वंटी प्रदेशात सर्पकेतुच्या मोठ्या सैन्यांशीं सामना दिला.

त्यामुळे समोरा समोर लढणे म्हणजे संकट ओढून घेतल्या सारखेच झाले म्हणून मागे फिरून पळण्याचा प्रयत्न केला पण ते लक्षात येऊन सर्पकेतुने थोड्या सैन्यानिशी पुन्हां पाठलाग केला व तो थोड्या सैन्यासह शिवपुरला परत येत आहे. त्यामुळे त्याने सुबाहुला तावडतोब थोडे सैन्य नगरात ठेऊन बाकी सैन्यासह स्वत:च्या मदतीस येण्याकरीता कळविले होते.

"महाराज, हे तर खरोखरी आपले दुर्दैव आहे म्हणावयाचे! सेनापतीं धीरमल्ल ह्या नगराची सुरक्षा हद्द ओलांडण्यापूर्वी जर सर्पकेतूने धीरमल्लवर हल्ला केला तर धीरमल्लचा पराभव नक्कीच होईल व ह्या नगराचा सर्वनाश होण्यास काही वेळ लागणार नाही. ह्याकारणाने आपल्याला तावडतोब ससैन्य त्यांचे रक्षण करण्याकरीता जायलाच पाहिजे!" आता मागचापुढचा विचार करीत बसण्यात सुद्धा अर्थ नाही आपण दोघेही थोडे सैन्य बरोबर घेऊन निघावे. सुबाहुने आपला विचार मांडला. (क्रमश:)

नागकन्या

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो पुन्हां झाडाजवळ गेला. प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणें मौन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा! अशा अर्ध्यारात्री तू एवढे कष्ट व श्रम करीत आहेस. ह्याचे काय कारण आहे. मला समजत नाही. परंतु एक गोष्ट लक्षात ठेव. ह्या जगात अनेक भोळे भावडे लोक हातात आलेली चांगली संधी गमावून बसतात. तू तर तसा काहीसा नाहीस नां ? त्याकरीता हातात आलेले चांगले कार्य गमावून बसलेल्या धीरचंद्र नावांच्या माणसाची गोष्ट तुला सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कौमुदी नावाची एक नागकन्या एके दिवशी प्रथमच पाताळलोकातून बाहेर

वेतालाच्या गोष्टी

आली व एका नदीकांठी मानव रूपात विहार करू लागली. पृथ्वीवरचे वातावरण तीला अत्यंत प्रसन्न वाटले.

ती मनांत विचार करू लागली–"अरे वा! माणूस किती भाग्यवान आहे!" तेवढयात तिला एक तरुण दिसला.

त्या तरुणाचे नाव धीरचंद्र होते. कोण्या एका काळात त्याचे कुटुंब संपन्न होते. परंतु आता त्याची परिस्थिती चांगली नव्हती. त्याचीं आई आजारी होती. तिच्या उपचाराकरीता त्याच्याकडे फुटकी कवडी सुद्धा नव्हती. दोन वर्षीं पूर्वी जो दुष्काळ पडला होता तेव्हां त्याने काढलेल्या कर्जाचे व्याज दामदुप्पट वाढले होते. ह्यावर्षी सुद्धा त्याने

थोडे कर्जावू पैसे घेतले होते व ते सुद्धा न फेडल्या कारणाने सावकाराच्या भीतीने त्याचा बाप घर सोडून सहामहिन्यापूर्वींच पळून गेला होता.

त्या परिस्थितीत धींरचंद्रानें स्वतःचे पूर्वपाजित घर विकून कर्ज फेडण्याकरीता पैसा जमा केला. परंतु त्याच्या दुर्दैवानें त्यांच्या घरात चोरी होऊन तो सर्व पैसा गेला त्याने ज्या माणसाला घर विकले होते त्याला ते घर खालीं करून देण्याचा शेवटचा दिवस होता.

आजारी आई व कर्जाचे डबोले व त्यातून निराश्रित. उद्या आपले काय होणार? ह्याच काळजीत तो त्या नदीच्या किनारी जाऊन संचित मुद्रेने बसला होता. नागकन्या कौमुदी त्याचे सौंदर्य पाहून मुग्ध झाली. तिने मनात विचार केला–"हा तरुण किती सुंदर आहे!"

धीरचंद्र विस्मयाने तिच्याकडे पाहू लागला व त्याने विचारले–"तू कोण आहेस?"

"माझे नाव कौमुदी आहे. मीं एक नागकन्या आहे." त्याचा चिंतामग्न चेहरा पाहून तिने विचारले." तुम्ही उदास कां आहात?"

धीरचंद्रने तीला घडलेले सविस्तर सांगितले तिने त्याला म्हटले–"मी तुझ्यावर

प्रेम करते. तू माझ्याबरोबर नागलोकात येतोस कां?"

नागकन्येचे बोलणें ऐकून त्याला अत्यंत आश्चर्य वाटले क्षणभर विचार करीत तो म्हणाला–"मीं तर तुला माझ्या अडचणी सांगितल्या. त्या सोडून मला तुझ्या बरोबर येता येणार नाही."

तुझ्या साऱ्या अडचणी पैशाला बांधलेल्या आहेत. मी तुला हवे असेल तेवढे सोने देते. आता घेऊन येते तू इथेंच थांब." असे म्हणत ती अदृष्य झाली.

धीरचंद्र विचार करू लागला–"हे जे काय घडले ते सत्य आहे कां स्वप्न?" परंतु काही वेळानंतर नागकन्या पुन्हां सदृष्य झाली व त्याच्या हातात तिने एक थैली दिली. त्यात सोन्यांच्या नांण्यासोबत किंमती हिरे माणके सुद्धा होतीं.

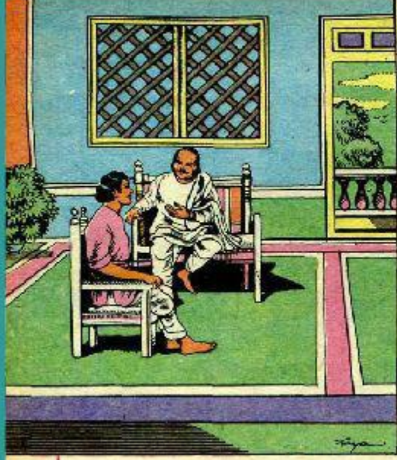
"हे बघ, ह्या पैशांनी तू आपले सर्व कर्ज फेडून टाक. येत्या दशमीच्या दिवशी पुन्हां ह्या नदीच्या कांठी ये. आणि जर कां तू आला नाहोस तर तुझ्या कुटूंबाचा मी सर्वनाश करेन." नागकन्या धमकावणीच्या सुरात म्हणालीं.

एवढ्या धनाच्या प्राप्तीमुळे त्याचे एकाएकी रूपच पालटले. त्याने त्यातील एक रत्न विकले तेव्हां त्याला एक लाख सोन्यांचीं नाणी मिळाली. त्याने त्या पैशांने एक

सुंदर घर विकत घेतले. सर्व कर्ज फेड केली. घरांत अनेक नोकर चाकर ठेवले आपल्या आईवर औषद्योपचार करण्या करीता अनेक निष्णात वैद्य बोलावले.

वैद्यांनी उपचार सुरू केले. त्याच्या आईची तब्बेत दोन दिवसांत चांगली सुधारू लागली. तेव्हां धीरचंद्रच्या आईने नविन घरा संबंधी व तिची सेवासुश्रुषा करणाऱ्या नोकरासंबंधी आश्चर्य वाटून मुलाला विचारले–"बाळ, आपल्या परिस्थितीत एकदम एवढा बदल कसा काय घडला?" धीरचंद्रने आईला सर्व खरे सांगितले. ते ऐकताच ती घाबरली व त्याला म्हणाली–"बाळ, नागकन्याबरोबर

संबंध म्हणजे नक्कीच काहीतरी दगाफटका आहे. तू कसेही करून त्या कौमुदीनीच्या जाळ्यातून बाहेर पड. माझा धाकटा भाऊ शूरगुप्त नक्कीच तुला ह्याकरीता मदत करेल तू जाऊन त्याची मदत घे."

धीरचंद्रच्या आईन अशा स्थितित शूरगुप्ताचे नाव घेतले ह्यापाठीमागे एक कारण होते, जोपर्यंत ते संकटात होते तोपर्यंत तिच्या भावाने त्यांच्याघरात डोकावून सुद्धा पाहिले नव्हते. कारण तो एक नंबरचा स्वार्थी होता आणि त्याला एक मुलगी होती. त्यामुळे तो आपल्या मुलीकरीता धीरचंद्रला मागणी घालेल असे तिला वाटले. धीरचंद्रच्या आईने केलेली कल्पना खरी ठरली. आपला भाचा श्रीमंत झालेल्या ऐकताच शूरगुप्ताने धीरचंद्रचे मोठ्या आदराने स्वागत केले. सर्व गोष्टी ऐकून त्याला समजावणीच्या सुरात म्हटले–"मुला, नागकन्यांच्या पाठीमागची कटकट सोडण्यासाठी एक उपाय आहे. तू तिला सांग की, माझ्या आईचे स्वास्थ सुधारले नाही. ते फक्त काष्टांऔषधांमुळेच सुधारण्याची शक्यता आहे. ती ओषधी मुळ्या आणू शकणार नाही.

दशमीच्या दिवशी धीरचंद्र नदीच्या काठी आला व शूरगुप्ताने सांगितल्या प्रमाणे त्याने नागकन्येला सांगितले.

तेव्हां त्याला उत्तर करीत ती म्हणाली– "माझे आयुष्य एक हजार वर्षे आहे. मी तुला ती मुळी आणून देईन त्याने तुझ्या आईला आराम वाटले परंतु माझे अर्धे आयुष्य त्यामुळे कमी होईल. परंतु तुझ्या शिवाय मला जगणें व्यर्थ आहे. म्हणून माझे आयुष्य कमी झाले तरी हरकत नाही. मी तुला ती मुळी आणून देते. त्या मुळींने मानव संबंधीत सारे रोग नष्ट होतात.

नागकन्येने तीं औषधी मुळी आणून दिली. धीरचंद्रची आई त्या मुळीचे सेवन केल्याने एकदम ठणठणीत बरी झाली. धीरचंद्रने पुढच्या पौर्णिमेच्या दिवशी नागकन्येला स्वतः येण्याविषयी सांगितले होते. त्यामुळे त्याची आई अस्वस्थ झाली व तिने आपल्या भावाकडे निरोप पाठवून मुलाचे मानस बदलण्या विषयी कळवले.

शूरगुप्तने सर्व ऐकून धीरचंद्रला म्हटले– "मुला तू आपल्या आईला एकटीला इथे सोडून नागलोकात कसा काय जातोस? तू नागकन्येला असे सांग कि, तुझे वडील इथे नाहीत. ते घरातून निघून गेले आहेत ते येई पर्यंत तरी मला तुझ्या बरोबर येता येणार नाही."

धीरचंद्रने मामाने सांगितल्या प्रमाणे केले. त्यावर नागकन्या म्हणाली–"तुझ्या वडीलांना शोधून काढून तुझ्या घरी परत आणून देते त्या करीता मला माझ्या शंभर वर्षांचा त्याग करावा लागेल. तरी सुद्धा तुझ्याकरीता मी शंभर वर्षे त्याग करायला तयार आहे.

नागकन्येने त्याला पुढच्या पंचमीच्या दिवशी नदीकांठी येण्याविषयी सांगितले.

त्याच दिवशी रात्री धीरचंद्रचे वडील घरी परत आले परंतु नवरा घरी परत आला ह्याच्या आनंदापेक्षा तिला मुलगा जाणार ह्याचेच जास्त दुःख झाले. त्यावर तिच्या भावाने तिला आणखी एक सल्ला दिला. त्या उपायाने त्याला नागलोकात जाणे अशक्य आहे. मानव जातीत पुरुष एकपत्नी व्रत असतात आणि असा रिवाज असतो की पत्नीने पतीच्या घरींच येऊन

संसार करावा. जर कां खरोखरी नागकन्या त्याच्यावर प्रेम करत असेल तर तिला धीरचंद्र बरोबर लग्न करून मानवलोकात येऊन रहाणे भाग आहे.

शूरगुप्तने धीरचंद्रसमोर अशा काही गोष्टी सांगून त्याला अट घालीत म्हटले–"बाळ, खरे तर असे आहे. नागकन्या मनुष्यलोकांत येऊन रहाणें कदापी शक्य नाही. त्यामुळे तुझे म्हणणे ती स्विकारणार नाही. आणि जर कां ती हे म्हणणे मान्य करावयास तयार झाली. तर तू तो शेवटचा उपाय तिला सांग!

पंचमीच्या दिवशी धीरचंद्रने नागकन्येला नदीकांठी भेटून मानव लोकांच्या चालीरिती विषयी सांगितले.

ह्यावर नागकन्या दु:खी होत म्हणाली– "मी तुमच्या बरोबर विवाह करून तुमच्या घरी आले तर माझा नागलोकाशी संबंध रहाणार नाही. मग माझ्या साऱ्या शक्ति नाहीश्या होऊन जातील म्हणून मी थोडा वेळ तुम्हांला माझ्या बरोबर घेऊन जाऊ इच्छिते.

"आमच्या मनुष्य जातीच्या अगदी उलट तुझे आचार विचार आहेत म्हणून मला क्षमा कर." धीरचंद्र म्हणाला.

"मी मनांत आणल तर तुम्हांला जबर-दस्ती घेऊन जाऊ शकते. तरी सुद्धा तुमच्या करीता मी माझ्या शक्तिचा त्याग करण्यास तयार आहे." नागकन्या म्हणाली.

नागकन्येचा होकार ऐकून तो आवाक् झाला. त्याने फिरून विचारले–"काय ग, तुला ह्या गोष्टीची भीती नाही कां की तुझ्या सर्व शक्ती जर नष्ट झाल्या तर मी तुला सारखा त्रास देत राहीन ?"

"मी तुझ्यावर जीवापाड प्रेम केले आहे· अशा स्थितीत तू मला काय त्रास देणार ?" नागकन्या म्हणाली.

"ह्याचे एकच कारण आहे. माझे वडील गरुड वंशातले आहेत. माझ्या आईकरीता त्यानी आपल्या लोकांचा त्याग केला व ते पृथ्वी लोकात आले व त्यांनी येथेच आपले वास्तव्य केले. माझ्यामधे त्याचांच अंश आहे." धीरचंद्र त्याला म्हणाला.

"मी जाणते की, गरुड व नागलोकांचे जातीवैर आहे. परंतु मी माझ्या प्राणांपेक्षा तुझ्यावर जास्त प्रेम करते त्यामुळे मी तुझी पत्नी बनून माझ्या प्राणांचाही त्याग करेन." नागकन्या म्हणाली.

हे उत्तर ऐकताच धीरचंद्र विचलीत झाला व तिला म्हणाला–"मी तुझ्या बरोबर नाग-लोकांत यावयास तयार आहे. चल आपण आपले आयुष्य तिथेच सुखाने घालवू.

वेताळाने येथवर गोष्ट सांगितली व विचारले–"राजा, आपल्या स्वार्थाकरीता धीरचंद्रने नागकन्येला अनेक अटी घातल्या त्याच्या साऱ्या अटी नागकन्येने कबूल केल्या. तेव्हां त्याला तिला आपल्या घरी नेऊन तिच्या बरोबर विवाह करता आला नसता कां? परंतु त्याने तसे केले नाही. पण उलट तोच तिच्या बरोबर नागलोकांत जावयास निघाला. कार्याची पूर्ती झाल्यामुळे धीरचंद्रने जो व्यवहार तिच्याबरोबर केला. तो काहीं त्याचा भोळेपणा आहे असे वाटत नाही ? या शंकाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.

विक्रमादित्य म्हणाला–"तू जे काय नियम वगैरे म्हणतो आहेस ते सर्व स्वार्थ सिद्धीं करीता धीरचंद्रच्या मामांने आपल्या कल्पने प्रमाणे केलेले आहेत. तरी ते नियम पालन करण्याची स्विकृती नागकन्याने दिली. तेव्हां धीरचंद्रला जगातील स्वार्थी लोकांची खावू वृत्ती स्पष्ट झाली. त्यांच्या आई, वडिल, मामा, ह्यांच्या दृष्टीला सर्व धन-संपत्ती ह्या-लाच महत्व होते. धनाच्या अभावामुळेच त्याचा बाप त्याच्या आईला सोडून पळून गेला. जेव्हां धीरचंद्र श्रीमंत बनला तेव्हां कधीही लक्ष न देणारा त्याचा मामा त्याच्या समोर लाळ घोटू लागला. नागकन्याने त्याला धनच दिले नाही तर स्वत:च्या आयुष्याचा पण त्याग करण्यास तयार झाली. ह्या लोकांनी तिच्या बद्दल कृतज्ञता न दाखविता तिला धोका देण्याचाच उपाय सांगितला. धीरचंद्राने तिला असे भय दाखवून सुद्धा सांगितले की, मानवाशी विवाह झाल्याने काय काय कष्ट त्रास सहन करावा लागतो तरी तिने ते सर्व मान्य करून त्याच्या-बरोबर लग्न करण्याची संमत्ती दर्शविली. तिचा दृढ निर्णय ऐकूनच त्याला चांगले समजून आले की, ती किती तन मन धन लावून आपल्यावर प्रेम करते आहे. त्या कारणांमुळे तो नागकन्येसोबत नागलोकात जावयास तयार झाला. हा काही त्याचा भोळा स्वभाव नाही.

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

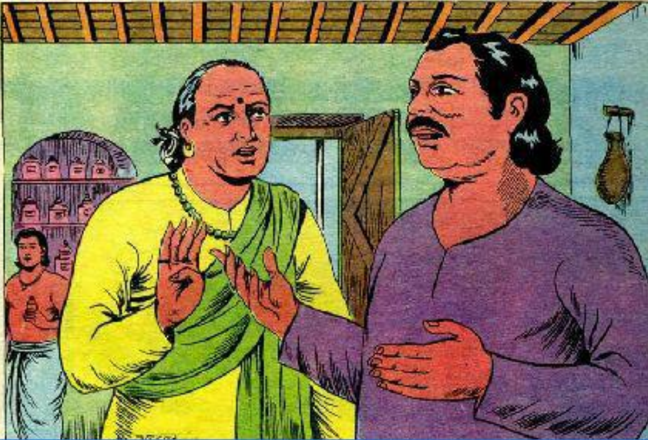
रोगाचे निदान

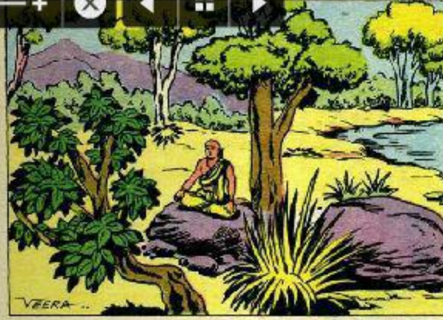
कृपानंद वैद्याने स्वतःच्या अचुक रोग निदान करीता गावात चांगले नाव कमावले होते. ते रोग्याची नाडी तपासून त्यांना विचारीत–"प्रथम हे सांगा की, मागच्या चार दिवसात तुम्ही कोणत्या भाज्या खाल्यात? तेच तुमच्या अस्वस्थ होण्याचे कारण आहे."

ह्यानंतर ते रोग्याच्या तोंडून भाज्यांची नावे ऐकीत असत. नंतर म्हणत–"अरे रे, आता मला समजले. हे बघा हे औषध घ्या. असे म्हणत ते रोग्यांच्या हातात काही पुड्या देत व त्यांच्याकडून पैसे घेत."

एकदा रत्नाचारी नावाचा एक तरुण मुलगा त्यांच्याकडे रोग निदान शिकण्यासाठी आला व बरेच दिवस आपले गुरु कशा तऱ्हेने रोगावर उपचार करतात ते पहात राहला. परंतु एके दिवशी त्याने गुरूना विचारले–"गुरुदेव, आपण सर्व रोग्याना एकच प्रश्न विचारता कि मागच्या चार दिवसात कोणत्या भाज्या खाल्लया ह्याची काही जरूरी आहे कां?"

ते ऐकताच ते मंद स्मित करीत म्हणाले–"ते ज्या काही भाज्या फळे खातात. त्यावरून त्यांची आर्थिक स्थिति समजते. मग मी निर्णय घेतो की, कोणत्या रोग्याकडून किती पैसे घ्यावे.

आपली वेळे:

कालीघाट

पुष्कळ वर्षापूर्वीची गोष्ट आहे. आत्माराम नावाचा एक ब्राह्मण रोज जंगला नजिक गंगाकाठी जाऊन आपला वेळ ध्यान धारणेत घालवित असे तो जंगलाजवळच्या गावातच रहात होता.

एके दिवशी संध्याकाळी आत्माराम ध्यान संपवून उठून उभा राहीला. त्यावेळी त्याला गंगेच्या प्रवाहामध्ये एक विचित्र असा प्रकाश उजळून निघाल्याचे दृष्टीस पडले. त्याला ते पाहून अत्यंत आश्चर्य वाटले. सर्वत्र अंधार होवू लागला होता. त्यामुळे तो त्या प्रकाशाच्या दिशेकडे जाऊ शकला नाही.

त्या रात्री तो जागाच राहीला व प्रकाशाच्या विषयी विचार करू लागला. दुसऱ्या दिवशी लवकर उठून तो गंगा किनारी आला. तेव्हां तो प्रकाश त्याला जशाचा तसा दिसत होता. त्याने जवळ जाऊन पाहिले. तेव्हां गंगेच्या प्रवाहात चमकत असलेला एक शिलाहस्त त्याला दिसला.

आत्मारामने तो घेतला व आपल्या घरी नेला. त्या रात्री त्याने एक अद्भुत स्वप्न पाहिले. यज्ञाला आलेल्या सती देवीला पाहून दक्ष अत्यंत संतापला त्याने तीची निंदा नालस्ती व अपमान केला. ती अपमान सहन करू शकली नाही व दुःखातिरेकाने बेशुद्ध होऊन मरून जमिनीवर पडली.

मृत सतीदेवीला खांद्यावर टाकून व्यथित होऊन शंकर देहभान विसरला व पिसाळलेल्या माणसाप्रमाणें पृथ्वी लोकात निरुद्देश सर्वत्र संचार करू लागला. त्याला कोणी अडवू शकले नाही.

सरते शेवटी विष्णूने आपल्या सुदर्शन चक्राचा प्रयोग केला. विष्णू चक्राने सती देवीच्या देहाचे तुकडे तुकडे झाले व तिचे भाग वेगवेगळ्या प्रदेशात जाऊन पडले. तिचा हात ह्या वन्य भागातील गंगेच्या प्रवाहात येऊन पडला.

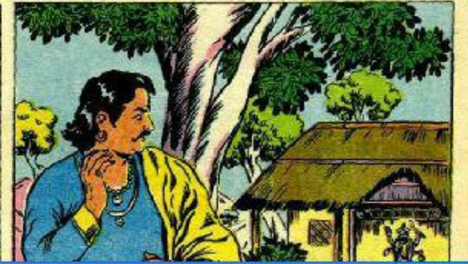
आत्मारामला वाटले की, आपल्याला प्राप्त झालेला शिलाहस्त नक्कीच सतीदेवीचा हात आहे. त्याने तो हात काली मातेच्या मुर्तीमध्ये स्थापन करून तिच्या करीता जंगलात एक देऊळ बांधले व तिची रोज पुजा करू लागला.

देवीचे देऊळ जंगलाच्या मध्य भागात बांधले गेले म्हणून कित्येक वर्षे ह्या गोष्टींचा शोध लागला नाही. एकदा एक जमिनीदार गंगानदीमधे नावेत बसून प्रवास करीत होते. तेव्हां त्यांना जंगलातून एक शंखनाद ऐकू आला.

जमिनदार नदीच्या काठांला उतरून जंगलात चालत गेला. त्यांनी पाहिले तेव्हां एका ठिकाणी कालीच्या प्रतिमे समोर काही मुनी बसलेले होते. ते पाहून ते आश्चर्य चकित झाले. त्यांनी काली देवीच्या समोर साष्टांग नमस्कार घातला.

नंतर त्या मुर्तीची परवानगी घेऊन त्या जमिनदाराने देवीच्या मूर्ती करीता मोठे देऊळ बांधले. त्या देवळात अनेक भक्त रोज दर्शनाला येऊ लागले. काही काळानंतर देवळा सभोवतालचे जंगल पार नष्ट झाले. पुजाऱ्यांनी व व्यापाऱ्यांनी देवळाच्या सभोवताली आपापली घरे बांधली.

मंदिर निर्माण झाल्याचे जेव्हा थोडे दूर समजले. तसे अधिकाधिक संख्येने भक्त गण तेथे येऊ लागले. नेहमी तेथे उत्सव कार्यक्रम होऊ लागले. अठराव्या शतकाच्या सुमारास हे स्थान कालीघाट नावाने प्रख्यात झाले.

कालीघाट ह्या नावालाच कालान्तराने कलकत्ता नावाने संबोधले जाऊ लागले ईस्ट इंडीया कंपनीचे आगमन कलकत्यामध्ये झाल्याने त्याचा विकास लवकर झाला. आज कलकत्ता हे शहर भारतात एक प्रमुख शहर मानले जाते.

विचित्र बायको

बगदाद शहरात सिदीनुमान नावाचा एक तरुण रहात होता. तो एक व्यापारी होता. एकदा त्याने एक अतिशय सुंदर तरुणी पाहीली व तिच्या सौंदर्यावर अत्यंत मोहित झाला आणि तिच्या कुटूंबाविषयी काहीही चौकशी न करताच तिच्याशी विवाहबद्ध झाला. ह्या लग्ना करीता नुमानने आपल्या नातेवाईकांची सुद्धा अनुमती घेतली नाही.

नुमानने एक मोठे घर भाड्याने घेतले व त्यात तो आपल्या पत्नीसह राहू लागला. दोन दिवस मोठे मजेत आनंदात गेले. परंतु ते दोघे खाण्याची थाळी समोर घेऊन बसले की तिला खाणे नकोसे वाटे. ते पाहून त्याला आश्चर्य वाटू लागले. नुमानने तिला खाण्याविषयी खूप सांगून पाहिले. परंतु तिने काही ऐकले नाही.

दहा दिवस उलटले परंतु काही न खाता सुद्धा नुमानची बायको ठणठणीत दिसत होती. तिचा उत्साह पूर्वी सारखाच ताजातवाना होता. नुमानच्या मनात एक दाट शंका येऊ लागली की आपली बायको बहुदा आपला डोळा चुकवून काही तरी खात असणार परंतु तिला असे करावयाचे काय कारण बरे!

एका रात्री नुमानने निश्चय केला की आपली बायको रात्रभर काय करते ते पहावे. ह्यांचा शोध लावलाच पाहिजे. त्यामुळे तो रात्री बायको शेजारी डोळे मिटून झोपण्याचे सोंग करून पडून राहला. बरोबर अर्ध्या रात्री ती आपल्या अंथरूणावरून उठली व आवाज न करता बाहेर गेली. नुमानने थोडा वेळ जाऊ दिला पाठोपाठ तिच्या प्रमाणेच उठून बाहेर आला.

ती अंधारातूनच शहराच्या बाजूला दूरवर असलेल्या स्मशानाच्या दिशेकडे जाऊ लागली. स्मशानाला लागूनच एक मोडकी तोडकी भित होती त्यावर एक भूतीण बसलेली होती. ह्या तरुणीला पहाताच तिने आपल्या हाताचा तिला आधार दिला. त्या तरुणीने अत्यानंदाने भुतीणीचा हात आपल्या हातात पकडला व भितीवर चढून वर आली. नंतर दोघी एकदम् अदृश्य झाल्या.

ते दृश्य पाहून नुमान आश्चर्यचकित झाला. त्याला मनातून कल्पनाही करवत नव्हती की, त्या भितीच्या पलीकडे कोणत्या तऱ्हेच खाणे बायको खात असेल.

ह्यानंतर नुमान सरळ घरी परत आला व पूर्वीप्रमाणे झोपण्याचा प्रयत्न करू लागला. बरोबर एका तासाने त्याची बायको घरी परत आली. त्याच्या मनांत एकच विचार घोळू लागला की, आता आपल्या बायकोला सरळ मार्गाने कसे आणावयाचे.

दुसऱ्या दिवशी जेव्हां दोघे एकत्र खाण्यास बसले तेव्हां त्याने आपल्या बायकोला विचारले–"तुला जसे खावेसे वाटते तसे विकत आणावयास माझ्याकडे भरपुर पैसा आहे. तरी अशा परिस्थितीत तुला अर्ध्यारात्री उठून शहराबाहेरच्या अंधाऱ्या स्मशानात जाण्याची काय गरज आहे?"

तो प्रश्न ऐकताच त्याची बायको संतापली. तिचे डोळे रागाने लालबुंद झाले. तिला समजले की गुपीत फुटले आहे. मग काय, तिने एका तांब्यात पाणी घेतलें व त्याच्यावर मत्र टाकून ते पाणी नुमानच्या अंगावर शिपडले.

नुमान त्याच क्षणी कुत्र्याच्या रूपात बदलून गेला. तिच्यापासून प्राण वाचविण्या करीता तो धांवत पळत घरातून बाहेर पडला. त्याची मान दारात अडकली तेव्हां तिने त्याला मारण्याचा खूप प्रयत्न केला परंतु तेवढ्यात अवघीत त्याची मान बाहेर आली होती. परंतु त्याची शेपटी फक्त दारात सांपडली त्यामुळे त्याची अर्धी शेपूट कापली गेली.

घरातून बाहेर येऊन पळत असलेल्या त्या कुत्र्याला पाहून गल्लीतील इतर कुत्री त्याचा पाठलाग करू लागली. त्यांच्या पासून वाचण्याच्या उद्देशाने नुमान एका दुकानात घुसला त्या दुकानाचा मालक अत्यंत दयाळु होता. त्याने दाराशी आलेल्या इतर कुत्र्यांना हाकलवून लावले. व ह्या कुत्र्याचे रक्षण केले. नुमान कुत्र्याने आपली तुटकी शेपूट हालवीत त्या मालका विषयी आपली कृतज्ञ भावना प्रकट केली. हळूहळू तो त्या दुकान मालकाचा आवडता बनला व तेथेच आपला वेळ घालवू लागला.

एके दिवशी एक बाई त्या दुकानात सामान खरेदी करण्यास आली तिने सामान खरेदी केले. सामान घेऊन पैसे दिले. परंतु दुकानदाराने तक्रार केली की तिने दिलेल्या नाण्यामधे एक नाणें खोटे आहे. ते ऐकून त्याबाईला दुकानदाराचा अत्यंत राग आला. त्या बाईला नाराज झालेले पहाताच तो दुकानदार त्या बाईला म्हणाला–"आपण ह्या गोष्टीवर फुकटच कां नाराज होता. हे तर खोटे नाणें आहे. ही गोष्ट माझे कुत्रे सुद्धा सांगू शकेल.

"अरे वा! ठिक आहे. मला पण पाहू दे ह्या कुत्र्यांकडून सांगवा नां?" असे म्हणत

त्या बाईने आपल्या हातातील नाणी जमिनीवर फेकली.

कुत्र्याने आपल्या पायानें खरी नाणी एकत्र केली व ती वेगळी काढली. खोटया नाण्यांना त्याने स्पर्शही केला नाही.

कुत्र्यांच्या हुषारीवर ती बाई चकित होऊन गेली.

ह्यानंतर तो व्यापारी आपल्या कुत्र्याच्या हुषारीवर अत्यंत खुष झाला व त्याची स्तुती करू लागला. त्याचा कुत्रा खोटी नाणी शोधून देण्यास चुकत नसे. त्यामुळे अनेक व्यापारी आपल्या पैशांमधे खोटी नाणी घालून ती कुत्र्यापुढे टाकीत व कुत्रे बरोबर खरी बाजूला काढून देई.

एके दिवशी दुपारी व्यापारी दुकानात मागवला गेलेला माल पहाण्यात गुंग झालेला होता. त्यावेळी एक म्हातारी त्याच्या दुकानात आली व तिने कुत्र्याला स्वतः बरोबर येण्याचा इशारा केला. कुत्रा तिच्या पाठोपाठ चालू लागला व निघून गेला.

म्हातारी घरी आली व आपल्या मुलीला म्हणाली–"मुली तू तो माणूस कुत्र्याच्या कडून खरी व खोटी नाणी यांचा शोध लावतो म्हणाली होतीस नां. मला तर एका गोष्टीची शंका येते की कोणीतरी मंत्रतंत्राचा उपयोग करून एखाद्या मानवाला कुत्र्याचे रूप दिले असावे तू ह्याचे निदान कर.

वीस वर्षांची तिची मुलगी घराबाहेर आली. तिने कुत्र्याला निरखून पाहीले व एका सुरईतल्या पाण्यात मंत्र टाकून ते पाणी त्या कुत्र्याच्या अंगावर शिंपडले.

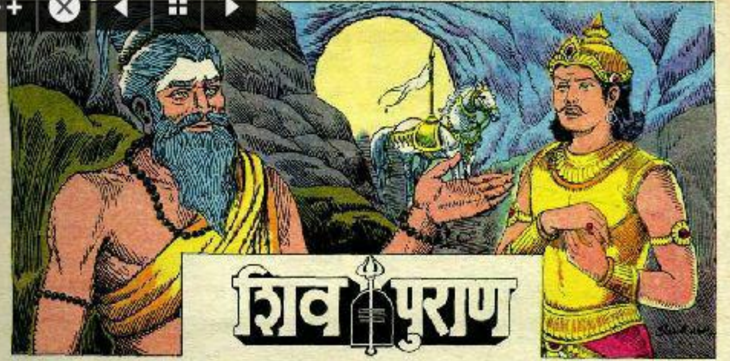
त्याच क्षणी कुत्र्याचे रूप बदलले व नुमानला मनुष्य रूप प्राप्त झाले.

नुमानने आनंदाने अश्रु ढाळीत त्या तरुणीचे आभार मानले. नंतर तिला सविस्तर सांगितले की आपल्याला कुत्र्याचे रूप कसे काय प्राप्त झाले.

ती तरुण मंत्रतंत्र करण्यात चांगली तरबेज होती. परंतु ती आपल्या मंत्र शक्तिचा उपयोग फक्त चांगल्या कामा करीताच करीत असे. ह्यानंतर तिने नुमानच्या हातात थोडे मंत्रवलेले पाणी देत सांगितले की, ह्या पाण्याचा कशातऱ्हेने उपयोग करावा.

नुमान त्याच क्षणी आपल्या घरी परत आला. त्याला स्वतःच्या घरात आपल्याला कुत्र्याचे रूप देणारी ती तरुणी दिसली नाही. तो तिची वाट पहात घरात बसला. थोडा वेळाने ती तरुणी घरात प्रवेश करती झाली व नुमानला तेथे पाहून आश्चर्यचकित झाली. परत त्याच्यावर मंत्राचा प्रयोग करण्याकरीता ती इकडे तिकडे पाणी शोधू लागली. तेवढ्यात नुमाननेच मंत्रवलेले पाणी तिच्यावर शिंपडले त्याच क्षणी ती अनुपम सुंदरी एका खेचराच्या रूपात बदलली व तेथून पळत बाहेर निघून गेली.

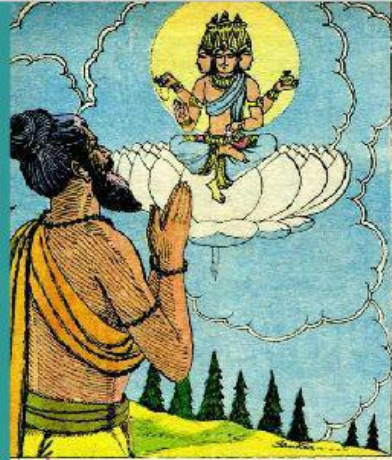

तो अश्व एकाएकी अदृश्य झाला. मुलांनी त्याचा शोध केला, पण तो कोठे दिसला नाही. तेव्हां मुलांनी परत येऊन सगर राजाला ते वर्तमान सांगितले. तेव्हां राजाने रागाने मुलांना पृथ्वी खणून अश्व कोठे लपला हे आहे हुडकून काढायला सांगितले.

सगरपुत्रांनी सर्व पृथ्वी खणून काढली. पाताळ लोकात एका जागी कपिल मुनी तपश्चर्या करीत असलेले दिसले. त्यांच्या पाठीमागे बांधलेला यज्ञाचा अश्व पाहून सगरपुत्र चकित झाले. त्यांना वाटले की या ऋषीनेच घोडा चोरून आणून ठेवला असावा. ते घोड्याला आणायला पुढे गेले. तेव्हां कपिल मुनीची समाधि भंग झाली आणि रागाने त्यांनी सगरपुत्राकडे पाहिले मात्र एकाएकी ते सर्व भस्म होऊन गेले. ती गोष्ट सगर राजाला नारद मुनींकडून कळली. तेव्हां सगर राजाने असमंजसचा मुलगा अंशुमान याला यज्ञाचा अश्व आणायला पाठविले.

अंशुमान कपिल मुनी तपश्चर्या करीत होते तेथे गेला आणि तेथे कपिल मुनी समोर हात जोडून उभा राहला. कपिल मुनींनी तपश्चर्या संपल्यावर अंशुमानला हात जोडून उभा असलेला पाहून विचारले–"तुला काय पाहिजे?" अंशुमानने नम्रपणे अश्व मागितल्यावर कपिल मुनी म्हणाले–"वत्स! तू यज्ञाश्व घेऊन जा आणि आपल्या आजोबांना सांग, तुझ्या चुलत्यांनी

उर्मटपणा केला म्हणून माझ्या कोपाग्नीत ते भस्म झाले."

अंशुमान नम्रपणे म्हणाला–"मुनिवर्य! माझ्या मृत पितरांच्या उद्धाराचा काही उपाय सुचवावा!"

"यांना जन्म जन्मांतराने देखील पाप मुक्ती नाही. परंतु तुझ्या नातवाच्या हाती यांना नक्कीच मुक्ती मिळेल." कपिल मुनी म्हणाले. त्यानंतर अंशुमान यज्ञाचा अश्व सोडवून घेऊन आपल्या आजोबांकडे आला. सगर राजाने अश्वमेध यज्ञ करून अंशुमानला आपला वारस केले.

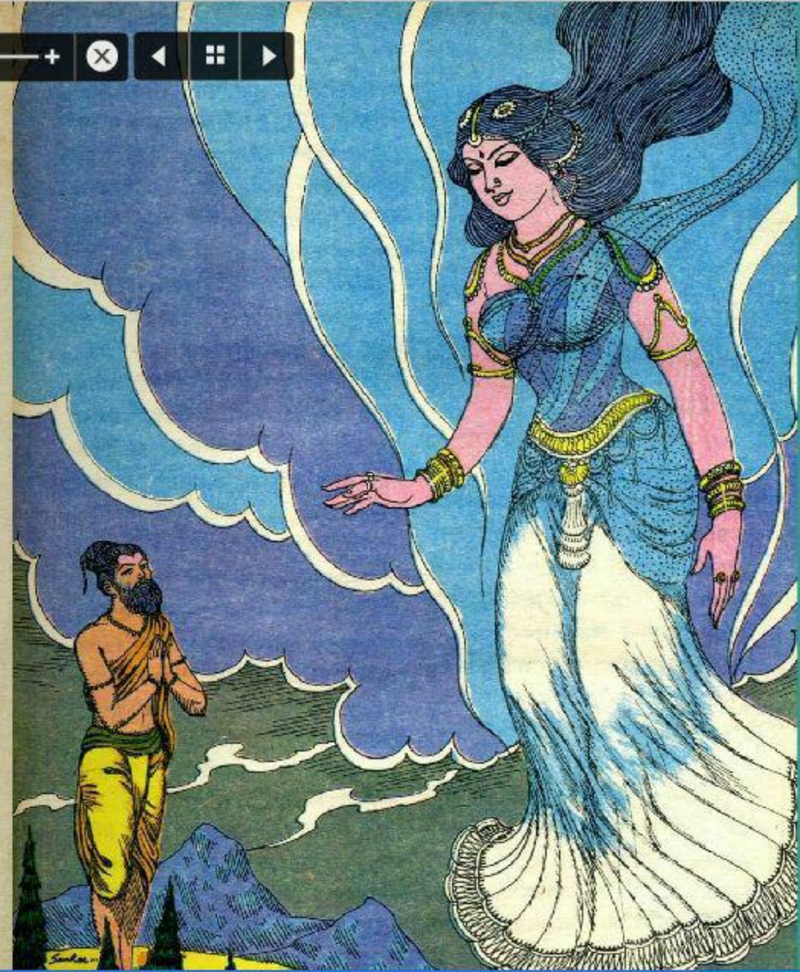
राज्याभिषेक झाल्यावर अंशुमानला आपल्या पितरांच्या उद्धाराची काळजी वाटू लागली. एकदा गरुडाने येऊन त्याला सुचविले की गंगा नदी जर पितरांच्या चितेवरून वहात गेली तर त्यांना नक्कीच मुक्ती मिळेल,"

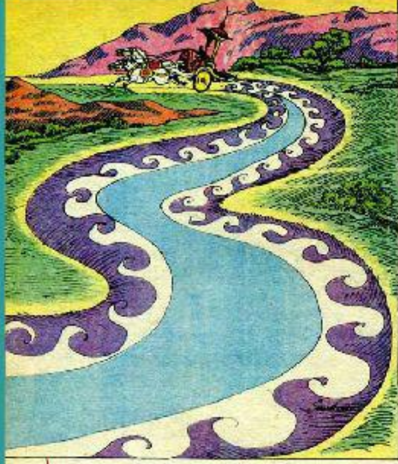
गंगेला पृथ्वीवर आणण्यासाठी अंशुमानने त्यांचा मुलगा दिलीप याला युवराजपद दिले आणि स्वत: जंगलात जाऊन तपश्चर्या करू लागला. परंतु त्याची तपश्चर्या पूर्ण होण्यापूर्वीच त्याला मरण आले.

त्यानंतर दिलीपचा मुलगा भगीरथ ब्रह्मदेवाचे स्मरण करून तपश्चर्या करू लागला. तेव्हां ब्रह्मदेव त्याला दर्शन देऊन म्हणाला–"तुझ्याकडून धर्मपालन सर्वदा होत राहील व तुझे सर्व आयुष्य सुखी होईल."

नंतर भगीरथाने गंगेचे स्मरण करून तपश्चर्या सुरू केली. गंगेने भगीरथाला दर्शन देऊन व त्याचा मनोरथ ओळखून विचारले–"मी स्वर्गातून पृथ्वीवर उतरून येईन तेव्हां मला धारण करणे कोणाला शक्य आहे? पृथ्वीला माझ्या वेगाने फार फार मोठे भोक पडेल व ते पाताळ लोकांपर्यंत जाईल."

तेव्हां भगीरथ म्हणाला–"माते! विश्वंभर असा महादेव तुला धारण करू शकेल. मी त्याला प्रसन्न करून माझ्यावर कृपा करण्यास विनंती करीन."

गंगेने भगीरथाला विचारले–"मी पृथ्वीवर उतरले तर सर्व पापी जीवांचा उद्धार होईल. परंतु त्या सर्वांची पापे धारण केल्यावर माझा उद्धार कसा होईल?"

"माते! पापी जीवांबरोबर पुण्यवान लोकदेखील तुझ्या प्रवाहात स्नान करतील व तुझे सर्व पाप धुवून निघेल व तू पापमुक्त होशील." भगीरथ म्हणाला.

"ठिक आहे! तरमग मला आपल्या शिरावर धारण करण्यास शंकराचे मन वळव." असे सांगून गंगा अंतर्धान पावली.

त्यानंतर गंगा अवतरली आणि शंकराने तिला आपल्या शिखेत धारण केले. भगीरथ वायुवेगाने रथात बसून पुढे निघाला आणि त्याच्या पाठोपाठ गंगा सगरपुत्रांच्या चितेवर वाहू लागताच त्यांचा उद्धार झाला. जेथे सगरपुत्रांचे भस्म होते तेथे जे पाणी एकत्र जमले त्याला सागर. नाव पडले व भगीरथ गंगेला पृथ्वीवर घेऊन आला म्हणून तिचे नाव भागीरथी पडले.

स्वयंभू मनूच्या काळातील ही गोष्ट आहे. लागोपाठ साठ वर्षे पाऊसच पडला नाही आणि दुष्काळामुळे हा:हाकार उडून गेला. माणसे पटापट मरू लागली आणि जिकडे तिकडे मेलेली जनावरे पडलेली दिसू लागली. तेव्हां सृष्टीकर्त्या ब्रह्मदेवाने पुन्हां सृष्टी स्थिर करण्याचा मनाशी निश्चय केला.

मनुवंशात जन्मलेला रिपुंजय नावांचा एक अद्भूतगुण संपन्न असा क्षत्रिय वीर होता. ब्रह्मदेव त्याला म्हणाला–"बाळा! मी तुला या सर्व जगाचा अधिपति नेमतो. तू दिवोदास ही उपाधि धारण करून या सर्व पृथ्वीवर राज्य कर. वासुकीची मुलगी अनंगमोहिनीशी तुझा विवाह होईल."

ते ऐकून रिपुंजय ब्रह्मदेवाला म्हणाला–"आजोबा! मला एक वर आपण देऊ शकलात तर ही सर्व जबाबदारी मी आनंदाने शिरावर घेईन. भूलोकात पाताळ किंवा स्वर्गलोकातला कोणी येऊन राहता कामा नये!"

ब्रह्मदेवाने तो वर मान्य करून काशी विश्वेश्वराला ती गोष्ट कळविली. विश्वेश्वराने रिपुंजयचा राज्याभिषेक करून दिला आणि कैलास लोकी निघून गेला. रिपुंजय 'दिवोदास' ही उपाधी धारण करून राज्य करू लागला. त्याने देव किंवा दानव कोणी पृथ्वीवर रहायला परवानगी नसल्याची दवंडी पिटविली.

दवंडी ऐकून देव काशी विश्वनाथाकडे आले. त्यांना शंकर म्हणाला–"ब्रह्मदेवाने मला विचारूनच दिवोदासला वर दिला होता. आपण मंदर पर्वतावर जाऊन राहू या."

जगात देवाचे नाव उठले नाही. दिवोदासने काशी येथे आपली राजधानी स्थापन करून आठ हजार वर्षे निर्विघ्न राज्य केले. दीर्घकालपर्यंत या पृथ्वीवर रहात होते ते दिवोदासच्या आज्ञेप्रमाणे राहू लागले.

अगदी अशक्य झाले तेव्हां देवांनी आपले गुरू बृहस्पती याला विचारले–"गुरुवर्य! दिवोदासला राज्यभ्रष्ट कसे करावयाचे हे सांगण्याची कृपा करावी!"

बृहस्पती म्हणाला–"अग्नी, वायु व वरूण आपल्यापैकीच तर आहेत त्यांनी आपापली शक्ति मागे घ्यावी. म्हणजे पृथ्वीवरचे जिवन अस्तव्यस्त होऊन जाईल प्रथम अग्नीने असहकार करावा."

काशीत कोठेच चूल पेटली नाही. दिवोदासला सूर्यप्रकाशाच्या मदतीने अन्न मिळाले. दिवोदासच्या भोजनाची व्यवस्था झाली. परंतु प्रजा उपाशी होती. ती गोष्ट ऐकून दिवोदास म्हणाला–"हा सर्व गोंधळ देवांनी केलेला आहे. तुम्ही भिण्याचे मुळीच कारण नाही. मी तपोबलाने तुम्हांला अग्नी वायु व वरूण यांची प्राप्ती करून देतो." असे सांगून त्याने त्याप्रमाणे करून ही दाखविले. देवांच्या माना खाली झाल्या.

परंतु शंकराला काशी सोडून जावे लागले याचे त्याला फार वाईट वाटत होते. दिवोदासाचे राज्य नष्ट व्हावे असे त्याला वाटू लागले. त्याने चौसष्ट योगिनींना

बोलाविलें व म्हणाला–"तुम्ही वेष पालटून काशीला जा आणि तेथील स्त्रियांचे पातिव्रत्य भंग होईल व पुरुषाची धर्मबुद्धी नष्ट होईल असे काहीतरी करा. त्या शिवाय दिवोदास भ्रष्ट होणार नाही."

चौसष्ट योगिनींनी शंकराच्या आज्ञेप्रमाणे केले. परंतु शंकराने सांगितलेले काम मात्र पूर्ण झाले नाही. तेव्हां शंकराने सूर्याला काशीला जाऊन दिवोदासला धर्मच्युत करण्यास सांगितले.

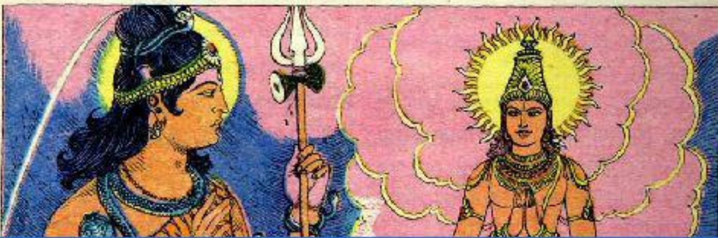
सूर्य निरनिराळे वेष धारण करून दिवोदासच्या हातून कोठे काही धर्मलोप होतो आहे कां? हे फार बारकाईने पाहू लागला. दिवोदाच्या हातूनच काय, त्याच्या प्रजेच्या हातून ही पापकार्य घडलेले सूर्याला दिसले नाही. काम पुरे झाल्याशिवाय जाणें बरे वाटले नाही म्हणून सूर्यसुद्धा काशीलाच राहिला.

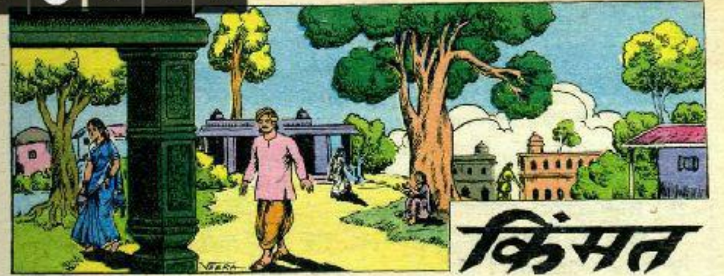
त्यानंतर शंकराने ब्रह्मदेवाला पाठविले. म्हणाला–"मी दिवोदासाचे पतन व्हावे ह्या हेतूने चौसष्ट योगिनींना आणि त्यानंतर सूर्याला पाठविले पणकाम पुरे न झाल्यामुळे सर्वच काशीला अडकून राहले आहेत. तेव्हां आता तू जा."

ब्रह्मदेव वृद्ध ब्राह्मणाचे रूप घेऊन काशीला दिवोदासच्या दरबारात गेला. त्याने राजाला आशीर्वाद दिला व म्हणाला–"आपली अनुज्ञा असेल तर यज्ञकार्य सुरू करावे म्हणतो. परंतु काशीला विश्वेश्वरच नाही म्हणून काशी नगराचा ह्रास होत आहे. शंकराचे आवाहन करणें बरोबर होईल."

दिवोदास काहीच बोलला नाही. ब्रह्म-देवाने दहा अश्वमेध यज्ञ केले आणि शेवटी हार मानून काशी येथेच राहू लागला.

ब्रह्मदेव परत न आलेला पाहून शंकराने भूतगणांना पाठविले. परंतु ते ज्या कामासाठी आले होते नेमके तेच काम विसरून गेले त्यांच्यापैकी कपर्दी नांवाच्या एका प्रमुखाने कपर्दीश्वर लिंगाची प्रतिष्ठा केली व तेथेच राहू लागला.

किंमत

उदयगिरीचा राजा उदयसेन फार मोठा धर्मात्मा होता. त्याने आपल्या राज्यातील सर्व लोकांकरीता अनेक सुखसोई उपलब्ध केल्या होत्या. कामधंदा दिला होता. त्यामुळे कोणावरही आर्थिक संकट येत नसे. ह्याकारणाने राज्यातील याचक वृत्ती आपोआप कमी झाली. परंतु जे लोक कामधंदा करण्याच्या स्थितीत नव्हते ते मात्र भीक मागून आपले पोट भरीत असत.

त्या राज्यातील भिकाऱ्यामध्ये एक तरुण होता. तो जेव्हां मोठा झाला तेव्हां पासून तो भीक मागुनच पोट भरू लागला. पण गावात हळूहळू भिकाऱ्यांना सुद्धा कोणी भीक देईनासे झाले. त्यामुळे भीक मागणे सुद्धा एक कठीण काम झाले.

एकदा त्याला सकाळपासून दुपारपर्यंत कोणीच काही भीक घातली नाही त्याला कडकडून भूक लागली. तशा अवस्थेतच तो एका झाडाच्या सावलीत बसून राहला व रस्त्याने जाणाऱ्या येणाऱ्याकडे हात पसरून भीक मागू लागला. त्याच्याकडे कोणी ढुंकूनही पाहिले नाही. तेव्हां त्याने विचार केला की, जर देवाचे नाव घेतले तर बहुदा लोकांना आपली दया येईल. असे समजून तो जोरजोरान ओरडू लागला–"हे देवा, ह्या गरीबाला थोडी भीक दे! हे दयाळू परमात्मा, भुकेलेल्याला एक चतकोर भाकरी दे!"

त्याच्याकडे कोणी लक्ष दिले नाही. ओरडून ओरडून त्याच्या घशाला कोरड पडली, तेव्हां त्याला देवाचा अतिशय राग आला व तो देवाला शिव्या हासडू लागला–"अरे ऐ देवा, तू काय मेलास काय? जो जन्माला घालतो तो खायलाप्यायला पण घालतो असे म्हणतात. मग तू मला जन्माला

घातलेस मग खायला कां घालीत नाहीस मर तुझ्या आईची कुस जळो!"

त्याचवेळी राजा घोडयावर बसून राजमार्गाने फेरफटका मारण्यास निघाला होता. जाताना त्यानें भिकाऱ्याचे बोलणें ऐकले व घोडयाला थांबवून तो घोडयावरून खाली उतरला व त्याने भिकाऱ्याला विचारले-"अरे बाबा सांग, तू कोणाला शिव्यागाळ करीत आहेस!"

"कोणाला काय विचारता? त्या भिकारडया देवाला!" भिकाऱ्याने ठसक्यात उत्तर देत म्हटले.

"अरे बाबा, देवाची पुजा करावयाची निंदा नाही. देवानी तुझ्यावर काय अन्याय केला आहे?" राजाने विचारले.

"अजून काय करण्याचे बाकी आहे? सकाळपासून मी भुकेला तडफडतो आहे. पण कोणी भीक सुद्धा घालीत नाही!" भिकाऱ्याने चिडून उत्तर देत म्हटले.

"अरे, तुला जर खायला पाहिजे असेल तर मी तुला देईन. मी ह्या देशाचा राजा आहे. तू जर तुझा एक हात मला कापून देशील तर मी तुला एक हजार रुपये देईन. नाहीतर एक पाय कापून देशील तर दोन हजार रुपये देईन आणि जर कां तू तुझे डोळे काढून देशील तर मी तुला अर्धे राज्य सुद्धा देईन" राजा म्हणाला.

"तुमचे पैसे मला नको. मी तुम्हांला काही देणार नाही" भिकारी म्हणाला.

"म्हणजे ह्याचा अर्थ तू खूप भाग्यवान आहेस कारण तुझ्याकडे एक हजार किमतीचे हात, दोन हजारा किमतीचे पाय व अर्ध्या राज्यापेक्षा अत्यंत मौल्यवान असे डोळे आहेत. मग एवढया किमती वस्तू तुला देवांनी दिल्या असताना तू देवाची भक्ति करण्याऐवजी त्यांची निंदा करतोस-"अरे गाढवा, मूर्खा जा. देवांनी दिलेल्या ह्या किमती वस्तूचा उपयोग करून पोट भर आणि यापुढे कधी भीक मागू नकोस" अशा प्रकारे रागावून राजा गेला.

त्या दिवसापासून भिकाऱ्याने भीक मागणें सोडून दिले व स्वकष्टाने पोट भरू लागला.

भिडा मांत्रिक

भीमराज नावाचा एक चोवीस वर्षांचा तरुण होता. त्याच्यापाशी संपत्ती म्हणून एक पैसा देखिल नव्हता. परंतु कचेरींत तो चांगल्या पदावर नोकरीला होता. एकदा तो कचेरीच्या काही कामाकरीता शेजारच्या गावात गेला व काम संपल्यावर संध्याकाळच्या सुमारास घरी परत आला. तेव्हां नोकराने त्याला निरोप दिला की, डोंगरावर असलेल्या देवळात वीणावतीने भेटावयास बोलावले आहे.

वीणावती तिच्या वडिलांची एकुलती एक मुलगी होती भीमराजच्या शेजारीच त्यांचे घर होते. वीणावतीच्या वडिलांनी त्या दोघांच्या लग्नाला पूर्वीच संमती देऊन ठेवली होती. त्यामुळे भीमराजला अत्यंत आश्चर्य वाटले की, जर का वीणावतीला गोष्ट सांगावयाची असती तर तीने घरीच सांगावयास हवी. असे असतांना देवळात का बरे बोलावल?

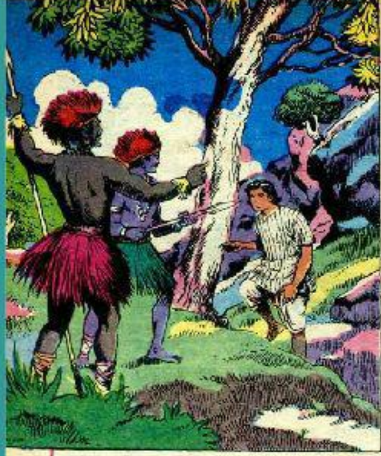
भीमराजला लांबून येत असतांना पाहूनच वीणावती डोंगरा जवळच्या एका खडकावर बसलेली उठली व भीमराजच्या जवळ आली. भीमराजने मंदहास्य करीत तिला विचारले-"काय काही खास गोष्ट आहे कां? तुझ्या वडिलांनी आपल्या लग्नाचा मुहूर्त तर पक्का केला नाही?"

वीणावती आपले दुःख आवरीत त्याला म्हणाली-"हो, हो परवाच लग्नाचा मुहूर्त नक्की झाला आहे. परंतु नवरदेव तुम्ही नाहीत दुसराच कोणीतरी आहे.

ीमराजने आश्चर्यचकित होत विचारले-"सांग खरे काय आहे?"

वीणावती सर्व खुलासा करीत त्याला म्हणाली-"काल अचानक माझ्या वडिलाचे बालपणचे स्नेही आमच्या घरी येऊन टपकले. असे समजले की, त्यानी नौकाव्यापार करून लाखो रुपये कमावले आहेत

मेधना दाते

त्याच्या सोबत त्याचा मुलगा सुद्धा आला होता. त्याने मला पाहून पसंत केले. शुभ मुहूर्त तावडतोब निघाला. त्यामुळे माझ्या वडिलानी त्या तरुणा बरोबर माझे लग्न लावून द्यायचे त्याना वचन दिले.

ते सर्व निघून गेल्यानंतर मी त्या तरुणा बरोबर लग्न करण्यास स्पष्ट नकार दर्शविला. तेव्हां मला वडिल खूप रागावले व म्हणू लागले–"मूर्ख मुली, गप्प बस, त्या भीमराजच्या जवळ फुटकी कवडी नाही. मी असे कित्येक लोक पाहिले आहेत की जे कचेरीत नोकरी करीत आपले आयुष्य फुकट घालवतात. माझ्या मित्राकडे लाखांने पैसा आहे. तरी तू माझे म्हणणे ऐकले नाहीस तर मी घर सोडून दूरदेशी निघून जाईन."

ते ऐकताच भींमराजला स्वत:च राग आवरता आला नाही. तो संतापाच्या भरात म्हणाला–"असे आहे कां! थांब तुझ्या वडिलांशीच ह्याविषयी मी बोलतो.

वीणावती निराशेने मान हलवित म्हणाली–"तुम्ही असे काही करू नका. माझे वडील शीघ्रकोपी व हट्टी आहेत. आणि खरोखर काही वादविवाद झाला. तर ते खरेच घर सोडून निघून जातील." असे म्हणून ती घराच्या दिशेकडे वळून रडत चालू लागली.

ह्या गोष्टीने भीमराज अत्यंत व्याकुळ झाला. त्याने त्या दिवशी अंधार झाला तरी घरी परत न जाण्याचा मनाशी निश्चय केला व तेथील एका उंचवट्यावर बसून राहला पण अचानक दचकून तो उठून उभा राहीला व डोंगराच्या पलीकडे उतरून चालू लागला.

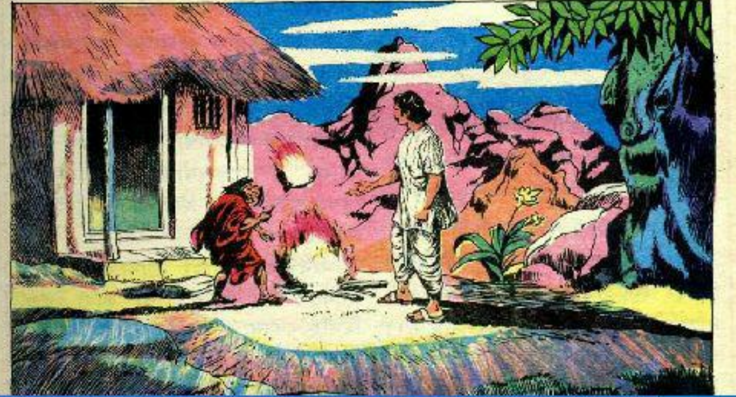
डोंगराच्या पलीकडे धनदाट जंगल पसरलेले होते. बऱ्याच लोकांचा विश्वास होता की, त्या जंगलात रानटी माणसांचे वास्तव्य आहे व ते स्वभावाने अत्यंत कुर आहेत. भीमराज डोंगर उतरून थोड्या लांबपर्यंत चालत गेला. तेव्हां त्याला एक अनोळखी आवाज स्पष्ट ऐकू आला–"कोण आहे तो? ते ऐकताच थपकून तो तेथेच उभा राहीला.

दोन रानटी माणसे हातातील तळपते भाले उगारीत त्याच्या जवळ आले. त्यांनी त्याला अडवित विचारले–"मी भयंकर संकटात सांपडलो आहे. त्यामुळे एखाद्या रानटी श्वापदाच्या तोंडी बळी जाण्याच्या इच्छेने ह्या जंगलात आलो आहे.

ते उत्तर ऐकताच ती रानटी माणसे आश्चर्यचकीत झाली. नंतर थोड्या दूरवर जात त्यांनी एकमेकांशी सल्लामसलत केली व भीमराजजवळ येत त्याला म्हणाले–"संकटात जर कोणी सांपडला असेल तर त्याच्यावर आम्हांला दया येते. इथे भूतांचा एक पहाड आहे. तेथे अनेक भुते वास्तव्य करतात. ती आम्हा रानटी लोकांना नेहमी त्रास देतात. त्यावेळी एक गिड्डा मांत्रिक आला व त्याने आमचे सर्वांचे रक्षण केले. तू त्याला तुझे संकट सांग. तो बहुदा ते दूर करण्याच्या कामी तुला मदत करेल. असे म्हणून भीमराजला ती जंगली माणसे गिड्डया मांत्रिकापाशी घेऊन गेली.

गिड्डा मांत्रिक झोपडीच्या बाहेर एक शेकोटी पेटवून त्याच्या समोर बसला होता. त्याने भीमराजला पहाताच विचारले–"बऱ्याच वर्षांनी माझा शोध काढत आलेला तू कोण आहेस रे!"

"दादा, मी मोठ्या संकटात सांपडलो आहे." असे म्हणत तो त्याच्या समोर मांडी ठोकून बसला.

मांत्रिकाने शेकोटी मधून धकधक् जळणारी एक काटकी उचलून घेतली व त्याच्या उजेडात भीमराजचा चेहरा नीट निरखून पहात त्याला विचारले–"सांग, तुझे संकट तरी असे काय आहे?"

भीमराजनें आपली अडचण सांगितली व व म्हटले–"जर कां वीणावती बरोबर माझे लग्न झाले नाही. तर हा भूतांचा डोंगरच काय तो माझा पण, सोबती होईल. परवा एका दुसऱ्या तरुणाचे वीणावती बरोबर लग्न होणार आहे. ते लग्न थांबवायला पाहीजे. तिच्या बरोबर माझे लग्न व्हावयास हवे. ह्याकरीता तू आपल्या मंत्रतंत्राचा प्रयोग करून मला मदत कर.

तत्क्षण गिड्डया मांत्रिकाने त्या जळत्या काटकीवर हात धरला ती काटकी आपोआप विझली. नंतर त्याने त्यावर कमंडलूतील पाणी शिंपडले. तेव्हां त्यातून काळा कोळसा तयार झाला.

मांत्रिकांने त्यातील एक कोळशाचा तुकडा हातात घेऊन आपल्या कपाळावर टेकवला व काही मंत्र तोंडाने पुटपुटले व तो कोळसा भीमराजच्या हातात देत त्याला म्हणाला–"तू ज्या तरुणी बरोबर लग्न करु इच्छितोस त्या तरुणीच्या हातात हा कोळसा देऊन तीला तो चावून चावून गिळायला सांग जसा गुळ चावून खातात.

भीमराज मांत्रिकाला काही विचारणार तितक्यात मांत्रिक उठून झोपडीच्या आता जाता जाता त्याला म्हणाला–"अरे माझ्या जावया. मला उगाच काही प्रश्न विचारून डोके फिरवू नकोस जा चालू पड.

भीमराज कोळशाचा तुकडा घेऊन घरी आला. व वीणावतीच्या घरी गेला. तिच्या झोपण्याच्या खोलीच्या खिडकिवर त्यानें टकटक केली.

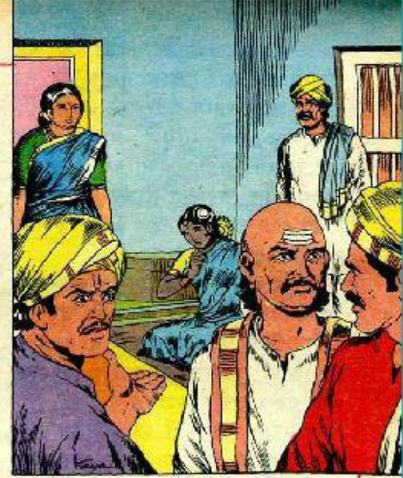
भीमराजने दबत्या आवाजात तिला सांगितले–"तू मला आत्ता काही एक विचारू नकोस. फक्त हा कोळसा चावून गिळून टाक." असे म्हणून त्याने कोळशाचा तुकडा तिच्या हातात दिला.

वीणावतीने होकारार्थी मान हलविली. तेव्हां भीमराज संतोषाने आपल्या घरी परत आला. सकाळी वीणावतीला उठवण्यास एक बाई आली व तिचा चेहरा पाहून तिने भीतीने किंकाळी फोडली. कारण वीणावतीचा गोरापान चेहरा काळाकुट्ट कोळशा सारखा झाला होता.

ही बातमी झंझावातासारखी सर्वगावभर पसरली. नवऱ्यामुलाकडची माणसे ती गोष्ट ऐकून वीणावतीला पहावयास तिच्या घरी आली. आणि ते पाहून असे म्हणू लागली–"हे काय बुवा विचित्र? ही मुलगी आम्हांला नको बुवा. ही तर रंग बदलणारी भुतांच्या जातीतील वाटते.

वीणावतीचा बाप डोके बडवून घेऊ लागला. बराच वेळ डोके बडवून सुद्धा त्याला समजले नाही हे कसे काय झाले? आता कितीका हुंड्याचा लोभ दाखवला तरी सुद्धा माझ्या मुलीला कोणी पसंत करणार नाही. तिच्या बरोबर लग्नाला तयार होणार नाही.

त्यानंतर त्याने कचेरीत जाणाऱ्या भीमराजला अडवत म्हटले–"बाळ, मला माहीत आहे की, तुझे वीणावतीवर जिवापाड प्रेम आहे. तिच्यावर कोणी मंत्रतंत्र टाकला आहे. उद्या तिच्या लग्नाचा मुहूर्त आहे. तेव्हां माझ्या मुली बरोबर विवाह करून तू माझी लाज राख.

"जसे आपण सांगता तसे, मला तर काही वाटत नाही" भीमराजने उत्तर देत म्हटले.

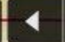
ते बोलणे ऐकताच वीणावती ओक्स बोक्सी रडू लागली व म्हणाली–"भीमराज माझ्या सारख्या कुरूप मुली बरोबर लग्न करणें तुम्हांला योग्य होणार नाही.

भीमराज तोंडातल्या तोंडात हसत गप्प राहला नंतर पुन्हां त्या रात्री त्या गिड्ड्या मांत्रिका पाशी गेला. भीमराजला पहाताच मांत्रिक अत्यानंदाने पुढे येत त्याला विचारू लागला–"काय जावईबापू, आमची योजना काय सफल झाली नां?

"कां नाही? वरपक्षाकडील लोक तिला पाहून गेले. उद्या वीणाच्या बरोबर माझे

लग्न होणार आहे. काल तुम्ही जो मंत्र फुंकला त्याचे रहस्य मला परत सांगा."

"काय मंत्र सांगू? माझ्या पाशी कोणता मंत्र नाही" मांत्रिक म्हणाला.

भीमराज चकित होऊन म्हणाला– "मग काय वीणावती आयुष्यभर काळ्या रंगाची राहील काय?

"मग काय? पण तू तर तिच्यावर खुप प्रेम करतोस ना? मग तर ती बदलली नाही. तिचा फक्त रंगच काय तो बदलला. तू एखादी सुंदर तरुणी पाहून तिच्याशी लग्न करून टाक" मांत्रिक म्हणाला.

भीमराज मांत्रिकाचे बोलणें ऐकून दु:खी झाला व म्हणाला–"वीणावती कुरुप झाली म्हणून मी तिच्या बरोबर लग्न करणार नाही. असे नाही. वीणावती स्वत:च कुरूप बनल्यामुळे माझ्याशी लग्न करण्यास तयार नाही. तू मंत्र घालून दिलेला तो कोळसा मला दे. मी तो चावून खाईन मग आम्ही दोघें एकरंगाचे होऊ.

"अरे जावईबापू, तुझे प्रेम अगाध आहे. ह्याची परिक्षा घेण्याकरीताच मी ही गोष्ट तुला सांगितली होती." असे म्हणत गिड्या मांत्रिकाने जवळच असलेल्या टोपलीतून एक पेरू काढला व त्यावर मंत्र टाकून तो भीमराजच्या हातात दिला व म्हणाला–"हे फळ वीणावतीने खाल्ले की, तिचा पूर्व रंग तिला प्राप्त होईल."

भीमराज फळ हातात घेऊन म्हणाला– "आम्ही दोघे लग्नानंतर केव्हांही तुमच्याकडे येऊ तुमचे उपकार मी जन्मात विसरणार नाही. दादा!

तेव्हां तो गिड्डा मांत्रिक भयंकर संतापला व त्याला म्हणाला–"तू मला व मी केलेल्या उपकाराला विसरून जा. ऐक माझ्या बद्दल कोणाला काहीही सांगू नकोस.

भीमराज घरी परत आला व मांत्रिकाने दिलेला पेरू त्याने वीणावतीला दिला. पेरू खाताच तिला पूर्व रंग प्राप्त झाला.

दुसऱ्या दिवशी भीमराजच्या जवळ विवाह स्थळी गोऱ्यापान वीणावतीला पाहून तिचा पिता व इतर सर्व मंडळी आश्चर्यचकित होऊन पाहू लागली.

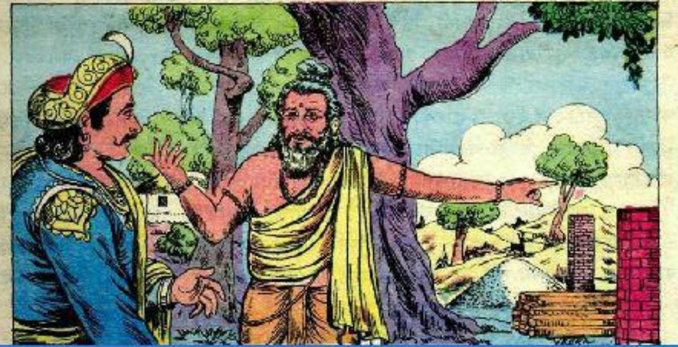
उतावळेपणा

सुरेंद्र नावाच्या एका राजाने आपल्या मुलाला श्रीकर्ण नावाच्या गुरूंपाशी विद्याभ्यास करण्यास पाठवले. एका वर्षानि राजा गुरुकुलात आपल्या मुलाला व पाठशाळेला भेट देण्याच्या इच्छेने गेला. त्याने आपल्या मुलांच्या शिक्षणा संबधी काही माहीती विचारली व त्याच्या बोलण्यावर राजा असंतुष्ट झाला.

ते बोलणे ऐकून त्याने गुरुदेवांना विचारले–"गुरुवर्य, काय आपण राजकुमाराचे लवकरात लवकर शिक्षण पूर्ण करण्याची काही सोय करता कां? ह्यांचे शिक्षण दोन-चार वर्षांच्या आत पूर्ण झाले तर उत्तम होईल.

त्यावर श्रीकर्णनी त्यांच्या पाठशाळेच्या कामाकरीता मागवलेल्या विटा व लाकडे वगैरे साहित्य दाखवित राजाला म्हटले–"महाराज, ह्या कच्च्या मालाचा उपयोग करू सुंदर महाल बनविण्यास कमीत कमी एक वर्ष तरी लागते. परंतु एखादी झोपडी उभी करण्यास चार पाच दिवस पुरतात. परंतु यापूर्वी आपण असा निर्णय घ्यावयास हवा. की आपली घडण, रहाणी ह्या करीता महाल योग्य की, झोपडी.

हे उत्तर ऐकताच राजाला आपली घाई समजून आली. त्यांनी त्याच क्षणी श्रीकर्णांना सांगितले की, इतर विद्यार्थ्यांना जसे शिक्षण दिले जाते तसेच राजकुमाराला पण देण्यात यावे असे सांगून राजा राजधानीत परत गेला.

चाणक्याची गोष्ट

(मागील अंकावरून पुढे चालू)

चाणक्य व चंद्रगुप्ताने नंदाच्या राज्यावर अधिकार गाजवला व त्याची सारी धन संपत्ती समान रूपाने वाटून घेतली. त्याच्या महालात एक दासी होती. तिला विष खाण्याची सवय होती पर्वतकाने स्वतःकरीता त्या दासीची मागणी केली. चाणक्याने त्या गोष्टीला मंजूरी दिली. पर्वतकने अग्नीला साक्षी करून त्या दासीचे पाणीग्रहण केले. तिच्या हातातील घामामुळे तिचे विष पर्वतकच्या शरीरात भिनून गेले. तो किंचाळून धाडकन खाली पडला. खाली पडता पडता त्याने वैद्याला बोलावून आणावे म्हणून सांगितले. तेव्हां चंद्रगुप्ताने वैद्यांना बोलावण्याकरीता माणसाला धाडले तेवढ्यात चाणक्याने त्याला अडवीले.

बरोबर त्याच वेळी अर्धे राज्य प्राप्त करणाऱ्या पर्वतकला वैद्य न मिळाल्यामूळे औषधोपचारा अभावी प्राणास मुकावे लागले. त्यामुळे त्याचे अर्धेराज्य सुद्धा चंद्रगुप्तला मिळाले.

अशा प्रकारे नंदाचा राज्यकारभार संपुष्टात आला. परंतु त्याचे अनेक अनुचर अनेक प्रकारे राज्यात अराजकता माजवू लागले. त्यांच्यावर नियंत्रण करून मानसिक क्षमता टिकवून ठेवणारा एक कोष्टी चाणक्याच्या दृष्टीस पडला. तो जिथे जाळे विणेल तेथे आग पडत असे. त्यामुळे त्याने लवकरच अराजकता पसरवणाऱ्यां लोकांचा नायनाट केला. त्याच्या बद्दल चाणक्याच्या मनात गाढ विश्वास निर्माण झाला.

चंद्रगुप्तला राज्य प्राप्त झाले. परंतु त्याचा खजिना मात्र रिकामा होता. त्या कमतरते साठी चाणक्याने नकली फांसे खेळून सर्व सोने लावण्याचा बहाणा केला व द्युत जिकून अनेक संपत्ती मिळवली पण राज्याचा खजिना अशा तऱ्हेने भरणे अशक्य होते. चाणक्याने युक्तिने राज्यातील अनेक श्रीमंत धनवान लोकांना आमंत्रित केले व त्याना जबरदस्त मद्यपान करवून ते लोक जेव्हां नशेत मग्न होते तेव्हां त्यांना अशा आशयाचा एक श्लोक सांगितला की, राजाला आपल्या हातातील खेळी कशा तऱ्हेने बनवावे मग काय! दुसऱ्या क्षणाला प्रत्येक जण आपापल्या संपत्तीच्या बढाया मारू लागला. ते ऐकून चाणक्याने प्रत्येकाचा खजिना लूटला व राज्याच्या खजिन्यात भरला.

चंद्रगुप्तच्या राज्यात एकदा भयंकर दुष्काळ पडला. राज्यातील जैन भिक्षुकांना भिक्षा मागणे दुर्लभ झाले. त्यांच्या सुस्थित गुरूनीं आपल्या शिष्यांना सल्ला दिला की, त्यांनी हे नगर सोडून दुसरीकडे कोठेतरी निघून जावे व तेथे भिक्षा मागून आपले आयुष्य घालवावे. त्यावर बहुतेक करून सर्व जैन संन्यासी नगर सोडून निघून गेले. परतु त्यातील दोन शिष्य आपल्या गुरूनां सोडून जाण्यास तयार होईनात. त्यांनी आपल्या खाण्यापिण्याकरीता एक युक्ती केली त्यांना अशा प्रकारचे एक अंजन ठाऊक होते. ते जर डोळ्यात घातले तर माणूस अदृश्य होतो

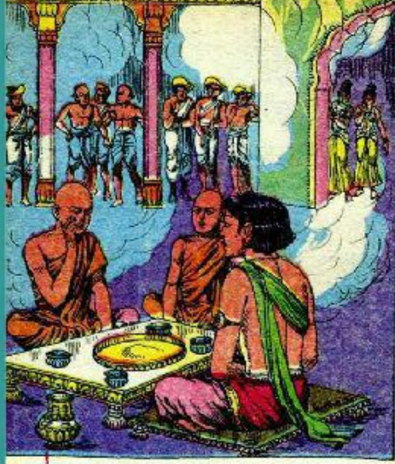

त्या-प्रमाणें ते दोघे अंजन घालून नेहमी चंद्रगुप्तच्या महालात भोजन समयी जात त्याच्या बरोबर जेवून परत निघून येत.

थोडे दिवस असेच लोटले. चाणक्याने एके दिवशी विचार केला की, दिवसेदिवस चंद्रगुप्त असा अशक्त का होत आहे? त्याचे काय कारण असावे?

"चंद्रगुप्तला सुद्धा काय कारण असावे समजत नव्हते स्वयंपाकी त्याला व्यवस्थित भरपुर जेवण वाढत पण सर्व त्याला पोटात गेल्यासारखें वाटत नसे." चंद्रगुप्तने सांगितले.

चाणक्याला वाटू लागले की, कोणी अदृश्य स्वरूपात येऊन चंद्रगुप्तचे जेवण

चोरून घेऊन जात असावा त्या गोष्टीचा शोध काढण्याकरीता दुसऱ्या दिवशी चाणक्याने सर्व स्वयंपाक घरात एक मऊ पावडर पसरून ठेवली. चंद्रगुप्त जेऊन उठल्यानंतर इतर दोघांच्या पायाच्या खुणा त्या पावडर मधे स्पष्ट दिसून आल्या.

दुसऱ्या दिवशी चंद्रगुप्त जेव्हां जेवावयास बसला तेंव्हा चाणक्याने तिखटाची धुरी सर्व खोलीभर पसरवली. त्यामुळे त्या दोघाच्या डोळयात पाणी येऊन ते अंजन निघून गेले व ते दोघे सदृश्य झाले व इतर लोकांना दिसले. त्यांना पाहून सर्व लोक चकित झाले. चाणक्याने त्या जैन संन्याशाना नमस्कार करीत तावडतोब परत घाडले. दुसऱ्यांनी खाल्लेले उष्टे आपण खाल्ल्यामुळे चंद्रगुप्तला अत्यंत दु:ख झाले. तेव्हां चाणक्याने त्याला समजावत सांगितले जैन संन्याशाना भिक्षा देण्याने तुला पुण्य प्राप्त होईल. तरी सुद्धा चाणक्याने आचार्याकडे त्याच्या शिष्यांनी केलेल्या कार्याची तक्रार केली.

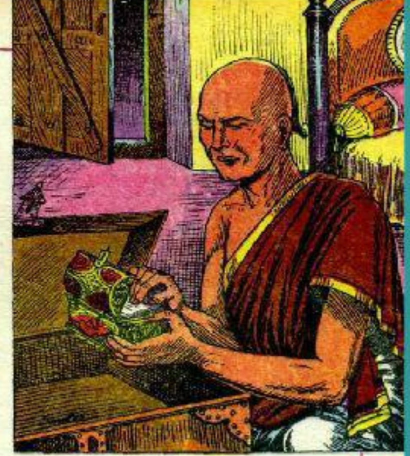
"चुक तर आपल्या नागरीकांची आहे. आपल्या भिक्षुकांना जर त्यानी भिक्षा घातली असती तर तशी पाळी आली नसती." असे आचार्यांनीं उत्तर लिहून पाठविले. त्या दिवसापासून पाटलीपुत्र नगरात भिक्षुकांना रोजच्या रोज भिक्षा देण्याचा प्रबंध करण्यात आला.

चंद्रगुप्तावर काही जणांनी सूडभावनेने विष प्रयोग करण्यास सुरवात केली. त्या शंकेने चाणक्यानी रोज थोडे विष त्यांच्या अन्नात कालवून ठेवले. आणि त्या विषाने एक वेळ अशी आली की, त्या विषाचा प्रभाव त्याच्यावर बिलकुल होईनासा झाला. परंतु ही गोष्ट चंद्रगुप्तला माहीत सुद्धा नव्हती.

दुर्धरा गर्भवती होती. एक दिवस ती चंद्रगुप्तच्या जवळ बसली व चंद्रगुप्त खात असलेला फराळ ती खाऊ लागली. ते खाणे विष कालवून ठेवलेले होते, म्हणून ते खाताच ती तावडतोब मरण पावली त्याच क्षणी चाणक्य तेथे पोहोचला व ते संकट ओळखून त्याने मेलेल्या दुर्धराचे पोट चिरले व मुलाला बाहेर काढले पण त्याच वेळी एक विषाचा बिंदु त्या मुलाच्या शरिरात भिनून गेला म्हणून त्या मुलाचे बिंदुसार असे नामकरण करण्यात आले.

चंद्रगुप्तच्या मृत्यू नंतर चाणक्याने स्वत: बिंदूसारचा राज्याभिषेक करविला. परंतु तो जास्त काळ बिंदुसारचा मंत्री बनून राहला नाही. चाणक्याने सुबंधु नावाच्या एकास आश्रयास ठेऊन त्याला राज्यतंत्र शिकविले व आपला शिष्य बनवले. सुबंधुच्या मनात मंत्रीपद प्राप्तीची खूप इच्छा होती. त्यामुळे सुबंधुनी त्या बिंदुसारला सांगितले की, चाणक्यावर तू काडीचाही विश्वास ठेवू नकोस कारण की, त्यानेच तुझ्या आईचा गर्भ कापून काढला होता. बिंदूसारने त्या गोष्टीची चौकशी केली तेव्हां ती गोष्ट सत्य असल्याचे त्याला समजले त्यामुळे चाणक्याविषयी त्याच्या मनात द्वेष भावना निर्माण झाली.

आपल्या बद्दल दुसऱ्याच्या मनात द्वेष निर्माण करून दिला आहे हे समजल्यावर आपले भविष्य जाणून चाणक्याने वैराग्य घेण्याचे ठरविले. त्याने सुबंधुला क्षमा केली नाही. त्याचे पतन करण्याचा मनाशी

चंग बांधला त्यांनी भुर्जपत्रावर काही तरी लिहिले व ते एका सुगंधी पत्र्याच्या पेटीत ठेऊन ती पेटी एका पेटाऱ्यात ठेवून त्याला मोठ्या सावधगिरीने कुलूप लावले. त्यानंतर त्याने आपली सारी संपत्ती गरिबांना वाटून टाकली व नगराच्या बाहेर जाऊन तो एका पाचोळयावर बसून राहीला.

तेवढयात बिंदुसारला चाणक्या बद्दलची खरी वास्तविकता समजली व तो अत्यंत दु:खी झाला. त्याने धावत जाऊन चाणक्याकडे क्षमा याचना केली की, त्यांनी परत मंत्री पदाचा अधिकार घेऊन मदत करावी परंतु चाणक्यने आपला विचार बदलला नाही. बिंदुसारने परत राज्यात

येऊन आपला सारा राग सुबंन्धु वर काढला सुबन्धुने राजाकडे निवेदन करीत म्हटले की, मी निर्दोष आहे आणि चाणक्याचे मन बदलण्याचा मी प्रयत्न करेन ह्या आश्वासनाच्या आधारावर तो चाणक्याकडे गेला व केविलवाणे व विनयाने बोलत त्याने भस्माच्या आत असलेल्या एका ठिणगीला पाचोळ्यात टाकून दिले. त्या ठिणगीने पाचोळ्यामधे धुमसत पेट घेतला आणि त्या ज्वाळामधे चाणक्य भस्म होऊन गेला.

बिन्दुसाराची परवानगी घेऊन सुबंधुने चाणक्याच्या घरात प्रवेश करून धनसंपत्ती शोधली. तेव्हां चाणक्याच्या एका पेटाऱ्याच्या आत एक छोटी डबी त्याला दिसली त्याने, ती उघडून पाहिली तेव्हा एकदम् सुगंधी भपकारा आला. त्यात एक ताडपत्र त्याला दिसले सुबन्धुने विचार केला की, त्या पत्रात चाणक्याने सपत्तीचे रहस्य लिहून ठेवले असावे. परंतु ते वाचल्यावर तो आश्चर्य चकित झाला. त्या पत्रात असे लिहिले होते ज्याने संन्यासी जिवन कंठले नसले त्यांने जर का हे द्रव्य हुंगले तर तो मरण पावेल. हे खरे किंवा खोटे ह्याची परिक्षा पहाण्याकरीता सुबंधुने एका माणसांस पकडले व त्याला ते द्रव्य हुंगवले ते हुंगवताच तो माणूस तात्काळ मरण पावला.

ह्यानंतर बिन्दुसारने विषाचा प्रभाव कमी करण्याचा आतोनात प्रयत्न केला. परंतु त्याचा काही एक फायदा झाला नाही. सुबंधुने विचार केला की, आपली सुद्धा अशीच अवस्था होईल. म्हणून त्याने मंत्रीपदाचा त्याग केला व जैन गुरूंकडे जाऊन संन्यास ग्रहण केला. इतर संन्यासी लोकांना ठाऊक होते की सुबंधुने मनापासून संन्यास घेतलेला नाही. त्यामुळे सर्वजण त्याचा अनादर करू लागले.

चाणक्या प्रमाणे षडयंत्र करण्याचा प्रभाव सुबंधुला प्राप्त झाला नाही परंतु चाणक्याने मरून सुद्धा आपल्या परस्पर्धीचा अशा तऱ्हेने बदला घेतला.

टास्मानियातिल क्रुर प्राणि

ऑस्ट्रेलियाच्या आग्नेयदिशेकडे पसरलेले टास्मानिया बंदर शांत वातावरणामुळे शोभिवंत झालेले आहे. ह्याच बेटावर विचित्र क्रुर श्वापदे पहावयास मिळतात. टास्मानियाचे लांडगे डेविल, वाघरानमांजरे इत्यादींनी इथे आपले निवास स्थान केले आहे.

ह्या प्राण्यांमधे टास्मानियातील लांडगे आकाराने खूप मोठे आहेत. ते पहावयास साधेच वाटतात हे खूप दुर्मिळ आहेत. ते लांडग्याच्या आकारापेक्षां थोडे लहान असतात. त्याच्या अंगावर खूप केस असतात मादी आपल्या पिल्लांना आपल्या स्तनाच्या चारीबाजुला एक कातडी पिशवी सारखे लोंबत असते तेथे ढकलून ठेवते व जेव्हां त्याना भूक लागेल तेव्हां दूध पाजत रहाते. पिल्ले थोडी मोठी होई पर्यंत तेथेच आईच्या स्तनापाशी रहातात. मादी पहाडातील गुहांमध्ये राहून फक्त रात्री भक्ष शोधण्याकरीता बाहेर पडते. ही जात एके काळी ऑस्ट्रेलियाच्या भुखंडात पसरलेली होती. परंतु हे प्राणी फक्त टास्मानियाच्या बेटावरच सापडतात.

स्तनाच्या चारीबाजूला व्याप्त असलेली पिशवी असणारा आणखी एक मुख्य प्राणि टास्मानिया बंदरात पहावयास मिळतो. तो म्हणजे डेविल. हा पहावयास पाणकुत्र्यासारखा दिसतो. मोठे डोके, रूंद स्तन त्याच बरोबर हे खूप शक्तिवान असतात. मोठे लांब कान सर्व अंग भर केस व काळे लालनिळे रंगाचे हे प्राणि डोक्यावर व अंगावर पांढरे ठिपके असलेले असे असतात. आपले भक्ष शोधण्याकरीता फक्त रात्र पडली की बाहेर निघतात. सुर्यप्रकाशात ह्यांना डोळ्यांना दिसत नाही. त्यामुळे हे दिवसभर अंधाऱ्या गुहेमधून बसून झोपून रहातात. ते अत्यंत क्रुर असतात. तरी उघड्या मारीत इकडून तिकडे पळतात. त्यामुळे काही लोक ह्यांची पिल्ले पाळतात.

टास्मानिया येथे सर्वसाधारण सापडणारा प्राणी म्हणजे रानमांजर हे साध्या मांजराच्या आकाराचे असतात. ह्यांचे दांत मांजरी सारखेच असतात. परंतु तितके मजबुत असत नाहीत. ह्यांच्या लालनिळ्या रंगावर पांढरे पांढरे ठिपके असतात. छोटे कान लांब शेपटी आणि अंगभर केस असतात.

